

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**Az Emberi Jogok Európai Bírósága
joggyakorlatának hatása a hatékony védelemhez
való jogra**

**Kézirat lezárásának dátuma:
2024. november 5.**

Tartalomjegyzék

I.	BEVEZETÉS.....	3
II.	A VÉDELEM JOGÁNAK FEJLŐDÉSE ÉS KODIFIKÁCIÓJA.....	4
III.	AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK DÖNTÉSI MECHANIZMUSA.....	7
IV.	A VÉDELEM ELVÉNEK TÉTELESJOGI MEGKÖZELÍTÉSE	10
IV.1.	A VÉDELEMHEZ VALÓ JOG ÖNÁLLÓSÁGÁNAK KÉRDÉSE.....	13
IV.2.	A VÉDELEM FORMÁI ÉS A KÖTELEZŐ VÉDELEM ESETEI	18
IV.3.	A <i>FAVOR DEFENSIONIS</i> FOGALMA.....	21
V.	A HATÉKONY JELZŐ MEGJELENÉSE.....	24
V.1.	ARTICO KONTRA OLASZORSZÁG ÜGY BEMUTATÁSA	26
V.2.	A HATÉKONY VÉDELEMHEZ VALÓ JOG TARTALMA	30
V.3.	A HATÉKONY VÉDELEM TARTALMI ELMEI AZ EJEB ESETJOGA ALAPJÁN	31
VI.	A KIRENDALT VÉDŐ INTÉZMÉNYE	34
VII.	ÖSSZEGZÉS	38
	FELHASZNÁLT IRODALOMJEGYZÉK.....	40
	JOGFORRÁSOK	43
	EJEB DÖNTÉSEK.....	44

I. BEVEZETÉS

A dolgozatom témája az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) joggyakorlatának hatása a védelemhez való jogra. A hatékony védelemhez való jog vizsgálata kiemelkedő jelentőséggel bír, mivel a védelemre vonatkozó eljárási szabályok minősége közvetlenül tükrözi a jogállamiság érvényesülését az adott állam jogrendszerében.¹ Az EJEB ítéletei kulcsfontosságúak e jog tartalmi kiteljesedése szempontjából, hiszen az EJEB „kérelem-orientált” jellege ellenére az alapjogvédelem európai minimumszintjét alakítja ki.² A magyar bíróságok is egyre gyakrabban hivatkoznak az EJEB ítélkezési gyakorlatára, ami tovább erősíti e jog jelentőségét a nemzeti jogrendszerben.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 3. § (1) bekezdése újdonságként vezette be a „hatékony” jelzőt a védelemhez való jog kapcsán. A Be. indokolása egyértelműen tükrözi az EJEB joggyakorlatának hatását, mivel a jogalkotó az EJEB két konkrét ítéletére is hivatkozott a módosítás indokolásában.³ Ezzel együtt felmerül a kérdés, hogy a hatékony védelem bevezetése milyen új feladatokat ró a büntetőeljárás szereplőire, és hogyan lehet pontosan meghatározni annak tartalmát. A dolgozatom célja, hogy feltárjam mit is jelent az a hatékonyság, amit az EJEB elvár a részes államoktól.

A fenti kérdések megválaszolása érdekében a dolgozatomban először egy történelmi kitekintést nyújtok a védelemhez való jog kodifikációjáról és fejlődéséről, majd bemutatom az EJEB döntési mechanizmusát. Ezt követően tételes jogi megközelítésből elemzem a védelem jogát, különös tekintettel a kötelező védelem és az ügyvédi segítségnyújtás szerepére a büntetőeljárásban. Külön figyelmet szentelek annak, hogy bemutassam, milyen változásokat hoztak az EJEB ítéletei a hatékony védelemhez való jog tartalmában. A dolgozat végén pedig a hatékony védelemhez való jog érvényesülésének egyik leggyakoribb problémájára, a kirendelt védői rendszer működésére fókuszálok, annak hatékonyságát és kihívásait elemezve.⁴

¹ FENYVESI Csaba: A bűnügyi védő perjogi helyzete a magyar büntetőeljárás keretében. In: *Ügyvédek Lapja* 2009/4. 6.o.

² SZABÓ Krisztián: Az Emberi Jogok Európai Bírósági ítélkezési gyakorlatának hatása a magyar büntetőeljárási törvényre. In: *Pro Futuro* 2017/1. 128-129.o.

³ A Be. 3. §-ához fűzött indokolás

⁴ A dolgozat Mesterséges Intelligencia használata nélkül készült.

II. A VÉDELEM JOGÁNAK FEJLŐDÉSE ÉS KODIFIKÁCIÓJA

Ma már vitán felül áll, hogy alapelvek nélkül nem képzelhető el eljárás, ez alól természetesen a büntetőeljárás sem kivétel. A büntetőeljárás alapelvei olyan általános tételek, amelyek összességükben határozzák meg a büntetőeljárás rendszerének, felépítésének, működésének, valamint az eljárásban részt vevő személyek helyzetének leglényegesebb jellemzőit.⁵ Az alapelvek leggyakrabban jogi normában kerülnek deklarálásra, azonban olykor törvényszövegbe való foglalásuk elmarad. Nélkülözhetetlen szerepük ellenére a büntető eljárásjog tudományában viszonylag késői fejleménynek számít az alapelvek felismerése, illetve a rájuk vonatkozó tanok kidolgozása. Ennek megfelelően a védelem jogának alapelvei elismerése is még elmaradt a régebbi tankönyvirodalomban, bár fontosságát a szerzők rendszerint kiemelik.⁶ Finkey Ferenc tankönyvében rávilágít arra a különösen fontos megállapításra, hogy a védelem nemcsak a terhelt egyéni érdekeit szolgálja, hanem a közérdek követelménye is, mivel enélkül az anyagi igazság feltárása nem képzelhető el.⁷ Ehhez hasonlóan tankönyvében Angyal Pál kifejti, hogy szociális szempontból a terhelt érdeke is közérdeknek számít. Hangsúlyozza továbbá, hogy a büntetőeljárás középpontjában a különböző közérdekek összhangjának kialakítása áll.⁸

A védelemhez való jogot először a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (a továbbiakban: Bp.) emelte törvényi szintre hazánkban.⁹ A védelem helyzetében jelentős módosításokat idézett elő a rendszerváltás. E módosításokat az MSZP, az Ellenzéki Kerekasztal, illetve az ún. Harmadik Oldal 1989. június és szeptember között lefolytatott tárgyalások eredményeként fogadott el. Ennek következtében a büntetőeljárásról szóló 1989. évi XXVI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról lényegében egy „jogállamosítást” végzett el, amely többek között magában foglalta a védelem pozíciójának jelentős megerősítését is. Ugyan a törvénymódosítás számos új jogosítványt biztosított mind a terhelt mind a védő számára, Magyarország csatlakozása az Európa Tanácshoz további átdolgozást tett szükségessé ahhoz, hogy a magyar szabályozás összhangban álljon az emberi

⁵ KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. Budapest, 2000, Osiris Kiadó, 105.o.

⁶ ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. Budapest, 2011, ELTE Eötvös Kiadó, 125.o.

⁷ FINKEY Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Budapest, 1903, Politzer, 151.o.

⁸ ANGYAL Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. Budapest, 1915, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. 226-227.o.

⁹ POLT Péter - MISKOLCZI Barna - VIDA József - KARNER Zsanett (szerk.): Nagykomentár a büntetőeljárás jogi törvényhez. Budapest, 2018, Wolters Kluwer Hungary

jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában elfogadott egyezmény (a továbbiakban: EJE) és annak kiegészítő jegyzőkönyveivel, valamint az EJE és Emberi Jogok Európai Bizottságának gyakorlatával is.¹⁰ Ez ugyan lehetővé tette azt, hogy a jogszabály a Magyarország által vállalt nemzetközi egyezmények kulcsfontosságú követelményeinek megfelelően, azonban a módosítások a törvény komplett egyensúlyvesztéséhez vezettek.¹¹ Az 1990-es évek közepére a régi Be. már számos módosításon esett keresztül, de a szocializmus jegyeit részben még mindig magán viselte, így elkezdődött egy új büntetőeljárás kódex megteremtése.¹² Egy koherens büntető eljárásjogi szabályozás megalkotásának igényét tovább erősítette az a tény, hogy az ügyvédségre vonatkozó jogszabályok sem maradtak érintetlenek a politikai változások által előidézett módosításoktól. A munkaközösségi rendszer megszüntetésével az ügyvédi kamarák elvesztették azon jogukat, hogy a felvételre jelentkező szakmai, erkölcsi, illetve emberi értékeit elemezve dönthessenek az illető pályakezdéséről. A formális követelményeknek megfelelő jelentkezőket a területi ügyvédi kamaráknak ellenőrzés nélkül fel kellett vennie tagjai közé. Bárándy Péter álláspontja szerint ezáltal megszűnt az ügyvédi hivatás viszonylag egységes szakmai és etikai színvonala.¹³

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: 1998. évi Be.) abban az értelemben jogtörténeti kuriózumnak számít, hogy elfogadása és hatálybalépése közötti időszakban a törvényt több módosítás érte, amelyek alapvető koncepcionális változásokat hoztak. Az 1998. évi Be. hatályba lépése után is többször módosult, különösen a 2006-os változtatásokkal, amelyek új eljárásokat és jogintézményeket vezettek be.¹⁴ A védelem jogát ugyan még nem alapelveként deklarálta, azonban már az alapvető rendelkezések körében tárgyalta. Közvetlen elődjéhez képest a védelem joga a szabadságban védekezés jogával bővült, valamint a jog valamennyi elemét is következetesebben érvényesítette a részletszabályokban.¹⁵

Ilyen történelmi előzmények fényében jött létre 2013-ban a kodifikációs bizottság egy új büntetőeljárás törvény megalkotására, Erdei Árpád professzor vezetésével. A kodifikációs bizottságban a tudomány képviselői – Bárd Károly a Közép-Európai Egyetem Jogtudományok Intézetének professzora és Farkas Ákos a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának professzora – mellett az egyes hivatásrendek is képviselést nyertek. A bírói kart Kónya István

¹⁰ KÁDÁR András Kristóf: A tisztességes eljáráshoz és védelemhez való jog húsz éve Magyarországon. In: *Fundamentum* 2009/4. 69.o.

¹¹ BÁRÁNDY Péter: A hatékony védelem követelménye és a büntető eljárásjog reformja. In: *Ügyvédek Lapja* 1996/4. 31.o.

¹² KÁDÁR, 2009, 69.o.

¹³ BÁRÁNDY, 1996, 31-33.o.

¹⁴ KÁDÁR András Kristóf: A tisztességes eljáráshoz és védelemhez való jog húsz éve Magyarországon. In: *Fundamentum* 2009/4. 69-70.o.

¹⁵ ERDEI, 2011, 197.o.

a Kúria elnökhelyettese és Márki Zoltán megbízott tanácselnök, az ügyészséget Belovics Ervin legfőbb ügyész helyettes, míg a védői hivatásrendet Bánáti János a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke képviselte. A bizottság először a törvény koncepcióját dolgozta ki, amelyben a védői jogosítványokkal kapcsolatos legfontosabb alapelv így fogalmazódott meg: a büntetőeljárás gyorsítása és hatékonyságának növelése továbbra is kulcsfontosságú, de ez nem vezethet az eljárási elvek és garanciák sérüléséhez. A koncepció leszögezte azt is, hogy a védő szerepe különösen fontossá válik a nyomozás alatt, ezért a törvénynek törekednie kell arra, hogy a „lehető legszélesebb jogosítványokat” biztosítsa a védő számára. A hosszantartó munkálatok ellenére az elfogadott Be. nem implementálta maradéktalanul a koncepcióban lefektetett elemeket. Ennek egy lehetséges magyarázata, hogy a 2014. évi választást követően Trócsányi László igazságügyi miniszter Miskolczi Barna miniszteri biztost bízta meg a kodifikációs munkák irányításával. Ezáltal a kodifikációs bizottság is átalakult, de jogalkalmazói ismereteket továbbra is biztosították az ún. Kodifikációs Tanácsadó Testület, valamint a Szakértői Testület megalakítása által.¹⁶ Azonban szemlélet változást demonstrál a Be. 3. § (1) bekezdésének új eleme: a *hatékony* védelemhez való jog megjelenése.¹⁷ A fentiek alapján látszódik, hogy bár a jelző nélküli védelemhez való jog alapelveként, később pedig az alapvető rendelkezések között szerepelt a büntetőeljárási törvényekben, a védelem hatékonyságát mégsem követelte meg eddig sem a törvény, sem az Alaptörvény.¹⁸ Jogszabály ezen tartalmi változásának okát a későbbiekben mutatom be.

¹⁶ BÁNÁTI János: Védői szemmel a büntetőeljárási törvényről. *Belügyi Szemle* 2018/3. 85-86.o.

¹⁷ BELOVICS Ervin - ERDEI Árpád (szerk.): A büntetőeljárási törvény magyarázata. Budapest, 2018, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 32.o.

¹⁸ RÓTH Réka: A hatékony védelemhez való jog. In: CZINE Ágnes (szerk.): Király Tibor emlékkötet. Budapest, 2022, ORAC Kiadó, 271.o.

III. AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK DÖNTÉSI MECHANIZMUSA

Winston Churchill ötlete alapján 1949-ben tíz ország megalapította az Európa Tanácsot, amelynek legfőbb célkitűzése a tagállamai közötti politikai, jogi, kulturális és szociális együttműködés erősítése, valamint az emberi értékek védelme Európán belül. Az Európa Tanács legfontosabb egyezménye, az EJEE hozta létre az Emberi Jogok Európai Bíróságát az egyezményben foglalt jogok védelmének biztosítása érdekében és tartalmazza a bírósági szerv működésére irányuló rendelkezéseket. Az EJEE klasszikus nemzetközi jogi szerződésként érvényesül a tagállamok belső jogrendszereiben, vagyis nem rendelkezik automatikusan közvetlen hatállyal, ennek érvényesülése a tagállamok alkotmányos szabályozásának függvénye.¹⁹ Ennek hatására megfigyelhető, hogy az EJEE által garantált első generációs emberi jogokat a tagállamok szinte azonos tartalommal jelenítik meg alkotmányaikban.²⁰

Magyarország 1993. április 7-én ratifikálta és hirdette ki az EJEE-t és ez a transzformációs aktus emelte be az egyezményt a magyar jogrendszerbe, hiszen a magyar Alaptörvény Q) cikk (3) bekezdése alapján egyes nemzetközi szerződések csak jogszabályban történő kihirdetésükön keresztül képezhetik a magyar jog részét. E alkotmányos követelmény alól kivételt képeznek a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai, mint például a nemzetközi szokásjog vagy az általános nemzetközi jogelvek. A nemzetközi szerződések, valamint a nemzetközi jog Magyarországra is kötelező egyéb szabályai azonban kizárólag nemzeti jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jog részévé.²¹

Az intézményrendszer döntési mechanizmusának bemutatása előtt szükséges a szervezet felépítésével kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat is megemlíteni. Az EJEB strasbourgi székhellyel Franciaországban működik, de indokolt esetekben akár közvetlen vizsgálatot is folytathat az adott tagállamban. Alapvetően az EJEB bíróinak száma az EJEE-t megerősítő tagállamok számához igazodik, mivel a részes államok által megjelölt tagok közül az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése tagállamonként 1-1 bírót választ meg. A megválasztott bírók

¹⁹ VÉGH Marianna: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteinek hatása a büntetés-végrehajtási jogalkotásra. https://www.epa.hu/02300/02363/00028/pdf/EPA02363_themis_2017_dec_101-122.pdf (letöltés ideje: 2024. 10. 02.)

²⁰ KLEMENCICS Andrea: Az Emberi Jogok Európai Bírósága által előidézett változások a magyar jogrendszerben. In: *Pro Futuro* 2015/2. 109.o.

²¹ PLÁZÁR Réka: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteinek helye és szerepe a magyar jogrendszerben. In: *Jogelméleti Szemle* 2018/4. 104.o.

munkájukban teljes függetlenséget élveznek, amit szigorú összeférhetetlenségi szabályok biztosítanak. Azt is figyelembe kell venni, hogy az EJEB egységes és állandó bírósági szervként csak 1998 novembere óta működik, előtte két külön testület létezett: az EJEB és az Emberi Jogok Európai Bizottsága.²²

Az EJEE belső jogra gyakorolt hatásának vizsgálata során a szakirodalom elsősorban az alapvető jogok értelmezésére gyakorolt befolyásra helyezi a hangsúlyt. Ennek oka, hogy a hazai jogtudományi diskurzus hosszú ideig nem kezelte megfelelően elkülönítve az EJEE szövegét és az EJEB joggyakorlatát. Hosszasan fennállt a kérdés, hogy az EJEB ítélkezési gyakorlata a magyar jogban csupán inspirációként szolgál, vagy kötelező erővel bír az adott alapjog hatókörének és tartalmának meghatározására.²³

Az EJEE alaplogikája az egyéni jogvédelemre és az emberi jogok individuális megközelítésére épül, míg a kollektív jogok védelme csak nagyon korlátozott mértékben jelenik meg benne.²⁴ Ez tükröződik az EJEB döntési mechanizmusában is, mivel az egyén jogsérelme képezi az eljárások alapját. Ha egy tagállam megsérti az EJEE valamely rendelkezését, a kérelmező az összes hazai jogorvoslati lehetőség kimerítése után fordulhat az EJEB-hez. Az EJEB többféle jogkövetkezmény alkalmazása közül választhat. A leggyakoribb szankció a részes állam kártérítés fizetésére való kötelezése, míg kisebb jogsértések esetén elegendő lehet a jogsértés megállapítása. A panaszos minden esetben követelheti az eljárással kapcsolatban felmerült költségek megtérítését, az EJEB által meghatározott mértékben. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az EJEB hatásköre nem terjed ki a nemzeti bírósági döntés megsemmisítésére, de a megállapított egyezményesértés nem maradhat következmények nélkül.²⁵

Az EJEE 46. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy „a Magas Szerződő Felek vállalják, hogy a Bíróság végleges ítéletét kötelezőnek tekintik minden ügyben, amelyben félként szerepelnek.” Ez azt jelenti, hogy a Magyarország ellen hozott ítéletek végrehajtása nemcsak a magyar állam, hanem annak minden szerve számára kötelezettséget jelent.²⁶ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága felügyeli az EJEB döntések végrehajtását, amely elsősorban a

²² GRÁD András – WELLER Mónika: A strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve. Budapest, 2011, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 18-20.o.

²³ SONNEVEND Pál – VITTAY Melinda: A nemzetközi emberi jogi garanciák hatása a magyar alkotmányos rendben. In: CHRONOWSKI Nóra (szerk.): Szuverenitás és államiság az Európai Unióban. Budapest, 2017, ELTE Eötvös Kiadó, 260.o.

²⁴ KOVÁCS Péter: Kisebbségvédelem az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. https://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/2004_4_16.pdf (letöltés ideje: 2024. 10. 02.)

²⁵ KLEMENCICS, 2015, 109-110.o.

²⁶ CZINE Ágnes: A strasbourgi emberi jogi bíróság esetjogának megjelenése a magyar Alkotmánybíróság határozataiban. In: *Magyar Jog* 2023/7-8. 409.o.

tagállamoktól kért részletes beszámolók útján történik. Az EJEK ítéletekből származó kötelezettségek nem teljesítése alapvetően diplomáciai következményeket von maga után, de bizonyos szűk esetekben jogi és nemzetközi jogi szankciók alkalmazására is lehetőség van.²⁷ Fontos kiemelni azt is, hogy a Be. 416. § (1) bekezdés g) pontja alapján az EJEK ítéletei potenciálisan felülvizsgálati indítvány benyújtását is megalapozzák.

Ennek ellenére az EJEK joggyakorlata kiemelkedő hatással van a részes államokra, illetve jogrendszereikre. Ugyan formálisan egy EJEK döntés egyedül a konkrét ügyben a konkrét államra kötelező, hatása mégis jóval tovább terjed. Azáltal, hogy a tagállamok igyekeznek elkerülni az elmarasztalásokat, folyamatosan nyomon követik az EJEK aktuális joggyakorlatát. Az EJEK döntések a részes államok jogrendszereire közvetlen és közvetett hatással is lehetnek, A döntés közvetlen hatásáról akkor van szó, ha az EJEK esetjoga a jogalkotásra is kiterjed, azaz egy döntés következményeként jogszabály megalkotására vagy módosítására kerül sor, amennyiben egy jogszabályi rendelkezés alkalmazása képezi az elmarasztalás okát, akkor a jogalkotó rendszerint megpróbálja kijavítani az egyezményesértést okozó rendelkezést a jövőbeli elmarasztalások kiküszöbölése érdekében. A döntés közvetetten hat, amennyiben az EJEK ítéletekben tett megállapítások a tagállami alkotmánybírósági vagy bírósági határozatokban tükröződnek vissza.²⁸ A strasbourgi esetjog hazánkban egyre többször jelenik meg bírósági ítéletek indokolásában, valamint felsőbb bíróságok útmutatásaiban is.²⁹

Az ítéletek ilyen közvetett hatása teszi lehetővé azt, hogy a bíróság döntései kezdik Európa közös mércéjét kialakítani.³⁰ Baka András megfogalmazásában az EJEK egy jogi kultúrát közvetít, amely közös értékeket foglal magában, és a bíróság joggyakorlata tükrözi egy adott korszak fejlődési ívét.³¹ Az EJEK és az EJEK joggyakorlata napjainkban már azt a minimumszintjét állapítja meg az alapjogvédelemnek, amelyet az egyezményben részes valamennyi államnak biztosítani kell. Az egyes tagállamok azonban nemzeti jogukon keresztül akár magasabb követelményrendszert is meghatározhatnak az emberi jogok védelmére. Ez a szemlélet jelenik meg a T/13972. számú törvényjavaslat általános indokolásában is, amely rögzíti, hogy a nemzetközi és európai uniós tagságból következő kötelezettségeknek való megfelelés egyértelműen egy garanciális minimumot takar.³²

²⁷ KLEMENCICS, 2015, 109-110.o.

²⁸ Uo. 109-110.o.

²⁹ SZABÓ, 2017, 129.o.

³⁰ Uo. 109-110.o.

³¹ BAKA, 2000, 39.o.

³² SZABÓ, 2017, 128-129.o.

IV. A VÉDELEM ELVÉNEK TÉTELESJOGI MEGKÖZELÍTÉSE

A védelemhez való jog főbb forrásai nemzetközi dokumentumokból, a nemzeti alkotmányból, illetve a hazai büntetőeljárás törvényéből adódik össze.³³ Így Magyarországon is jelenleg a védelem joga már nemcsak a büntetőeljárás törvényben jelenik meg, hanem nemzeti szinten az Alaptörvény, uniós szinten pedig az EJEE 6. cikkének 3. bekezdés c) pontjában is rögzítésre került. Itt érdemes megemlíteni az EJEE 6. cikk 3. bekezdés c) pontjának megszövegezési kritikáját. Míg az angol szöveg az ott található mellékmondatokat „vagy” kötőszóval kapcsolja össze, addig a francia fordítás az első esetben „vagy”-ot, a másodikban pedig „és”-t használ, ami nyilvánvalóan eltérő értelmezési lehetőségeket hordoz magában.

A magyar fordítás is a francia nyelvű szöveghez hasonló megfogalmazással él és a következőképpen hangzik: „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet.”³⁴ Mivel az egyezményt értelmező bíróság hivatalos nyelve az angol és a francia, a két nyelvi változat eltérő kötőszóhasználatára különböző értelmezési lehetőségeket eredményezhet.³⁵

Ezt felismerve a bíróság a Pakelli v. Németország (1983) ügyben kimondta, hogy a 6. cikk 3. bekezdés c) pontja szerint ingyenes jogi képviselőt illeti meg azt, aki megfelelő anyagi eszközök hiányában van, ha az igazságszolgáltatás érdekei megkövetelik. Az igazságszolgáltatás érdekének fogalma azonban nem definiálható egyértelműen. Éppen ezért az EJEB joggyakorlata alapján több tényezőt is figyelembe kell venni a fogalom értelmezésekor. Ilyen tényező az eljárásból fakadó kockázat, az eljárás jellege, a feltételezhető joghátrány súlya, és a terhelt képessége saját maga védelmére.³⁶

A védelem jogának további nemzetközi forrása még a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (a továbbiakban: Egyezségokmány) 14. cikk 3. bekezdése is. Az említett nemzetközi szerződések a védelemhez fűződő jog egyes részjogosítványait is rögzítik, így például az EJEE 6. cikk 3. bekezdése, illetve az Egyezségokmány 14. cikk 3. bekezdése is megállapítja a védőhöz, a fegyverek egyenlőségéhez, védekezés megfelelő

³³ SÜLYÖK Tamás: A védelemhez való jog összehasonlító vizsgálata. In: BADÓ Attila: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Összehasonlító jogi tanulmányok. Budapest, 2011, Gondolat Kiadó, 205.o.

³⁴ GRÁD– WELLER, 2011, 400.o.

³⁵ Uo. 21.o.

³⁶ Uo. 400.o.

előkészítéséhez, az ingyenes tolmácsoláshoz, valamint a tárgyaláson való személyes jelenléthez való jogot. Az EJEE a védelem jogát a tisztességes tárgyaláshoz való jog keretében rögzíti. Maga a tisztességes eljárás egyfajta vezérelvként szolgál, amely kimutatja a büntetőjogi felelősségre-vonás európai minimumát.³⁷ Ezáltal az EJEE 6. cikk 3. bekezdés c) pontjában a deklarált védelemhez való jog a tisztességes eljáráshoz való jog explicite nevesített eleme, a szakirodalomban ezt nevezik a szorosabb értelemben vett védelemhez való jognak.³⁸ Az EJEE 6. cikk 3. bekezdésében megállapított valamennyi a bűncselekménnyel gyanúsított személy számára biztosítandó minimális jogosultság is szoros összefüggést mutat a hatékony védelemhez való joggal.³⁹

A védelemhez való jog és a tisztességes eljáráshoz való jog közötti viszony azonban nem írható le pusztán a rész-egész viszonyrendszer mentén, mivel az EJEB ítélkezési gyakorlata egyértelművé teszi, hogy a tisztességes eljárás követelményrendszerének egyes elemei nem értelmezhetők izoláltan. Az EJEB következetesen hangsúlyozza, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog komplex, egymással szorosan összefüggő alapelvek összessége, amelyek egymásra hatása az adott ügy specifikus körülményeitől függően érvényesül. Éppen ezért az eljárás tisztességes minősége az eljárás egészétől függ, nem pedig meghatározott elvek és szabályok formális, elszigetelt alkalmazásától. Ennek megfelelően a védelemhez való jogot mint a tisztességes eljárás egyik központi elemét, más eljárási garanciákkal, így például a fegyverek egyenlőségének vagy a bíróság pártatlanságának biztosításával összhangban kell értékelni.⁴⁰

Ezeket figyelembe véve két további következtetést lehet levonni a rendszertani elhelyezéssel kapcsolatban. Egyrészt maga az EJEE szerkezete alapján is egyértelmű, hogy a védelemhez való jog szorosan kapcsolódik az Egyezmény 6. cikkének 3. bekezdés a) (a vádról való tájékoztatás) és b) (a védekezés előkészítése) pontjaihoz, amelyek a tágabb értelemben vett védelemhez való jog részei. Bár a 6. cikk említett pontjai ritkán vezetnek egyezményesértés megállapításához, az EJEB joggyakorlata szerint szorosan összefüggenek, így az a) pontban rögzített vádról adott információknak összhangban kell állniuk a védekezés előkészítésével.⁴¹

Másrészt külön kiemelés érdemel a hatékony védelemhez való jog és az EJEE 6. cikk 3. bekezdés d) pontjában implicit módon megjelenő fegyverek egyenlősége elvének viszonya.

³⁷ HERKE Csongor – FENYVESI Csaba- TREMMEL Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Budapest-Pécs, 2014, Dialóg Campus Kiadó, 51.o.

³⁸ GÁCSI Anett Erzsébet: A hatékony védelemhez való jog az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. In: *Magyar Rendészet* 2018/3. 12.o.

³⁹ RÓTH, 2022, 274.o.

⁴⁰ SÜLYÖK, 2011, 205-207.o.

⁴¹ GÁCSI, 2018, 13.o.

Maga a fegyverek egyenlőségének elve a védelem és a vád közötti egyenlő esélyek biztosítását jelenti. Az EJEK ezt az elvet szűkebb értelemben a tanúkihallgatásra (konfrontációra) korlátozza a 6. cikk 3. bekezdés d) pontja alapján, míg tágabb értelemben a 6. cikk 1. bekezdése alapján is értelmezi, amely esetekben komplex ügyekben a fegyveregyenlőség elve sérülhet. A védelemhez való jog így a fegyveregyenlőség tágabb értelmezésének szerves része.⁴²

A nemzetközi kitekintés teljessége érdekében szükséges még megemlíteni, hogy a 2000. december 7-én aláírt Európai Unió Alapjogi Chartája is tartalmazza a védelem jogát, valamint a 2013/48/EU irányelv is előírja a terhelt védőhöz való jogát. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdése is rögzíti a védelemhez való jogot és kimondja, hogy a büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. Az Alaptörvény tehát az védelemhez való jog jelző nélküli formáját nevesíti. Emellett az Alkotmánybíróság is a szorosabb értelemben vett védelemhez való jog struktúrájában értelmezi a védelem jogát.⁴³

A Be. több szakasza is kiindulópontként szolgál a védelem alapelveinek vizsgálatán.⁴⁴ A Be. 3. §-a egyrészt működési alapelvként deklarálja a védelem jogát, sőt a hatékony védelemhez való jog formájában követeli meg annak érvényesülését. Másrészt, a Be. 44. §-a konkretizálja ezt az elvet, részletesen felsorolva azokat az eseteket, amikor a büntetőeljárásban kötelező a védői részvétel. Az új Be. preambuluma kiindulópontként szolgálhat a hatékony védelem rendszertani elhelyezéséhez, annak ellenére, hogy ez a jogszabály normatív tartalommal nem rendelkező logikai egysége.⁴⁵ A Be. említett preambuluma vezérelveként deklarálja a tisztességes eljáráshoz való jogot és hangsúlyozza, hogy ez a tételes törvényi rendelkezések értelmezését kívánja elősegíteni. Ezáltal a védelemhez való jog is értelmezhető a tisztességes eljáráshoz való jog szerves elemeként.⁴⁶ A Be. 3. §-a sorolja fel, hogy a terhelt milyen jogosultságokkal rendelkezik még a hatékony védelemhez való jogon túl. Ezek a jogosultságok többnyire a hatékony védelem érvényesülését alapozzák meg, így szoros kapcsolatban állnak egymással. Így például a terheltnek a Be. 3. § (2) bekezdése alapján joga van ahhoz, hogy személyesen védekezzen, és ahhoz is, hogy a védelem ellátására védő közreműködését vegye igénybe. Ez alól a Be. 44. §-ban meghatározott esetek jelentenek kivételt, ahol a védő közreműködése nemcsak a terhelt jogainak hatékony érvényesítéséhez szükséges, hanem az igazságszolgáltatás zavartalan működéséhez is elengedhetetlen.⁴⁷ A

⁴² GÁCSI, 2018, 13-14.o.

⁴³ Uo. 12-13.o.

⁴⁴ FENYVESI – HERKE – TREMMEL, 2007, 84.o.

⁴⁵ 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet a jogszabályszerkesztésről, 51. §

⁴⁶ GÁCSI, 2018, 12-13.o.

⁴⁷ RÓTH, 2022, 280.o.

hatékony védelemhez való jog érvényesülését a Be. számos helyen részletszabályokon keresztül biztosítja. Ezek pontosan meghatározzák a bíróságok, ügyészségek és nyomozó hatóságok feladatait, valamint azt, hogy a terhelt és védője az eljárás mely szakaszában, milyen módon élhet a jogszabályban rögzített jogosultságokkal.⁴⁸

Fontos kiemelni, hogy a Be.-ben deklarált védelemhez való jog nem értelmezhető elkülönülten a törvény egyéb rendelkezéseitől, hasonlóan az EJEE által megfogalmazott jogokhoz. Király Tibor szavaival élve: „A védelem a büntetőeljárás számos elvével valamilyen összefüggésben van és úgyszólván minden alapelvnek van jelentősége a védelem számára, legyen az akár a nyilvánosság, akár a perorvoslati jogosultság elve és i.t.”⁴⁹

IV.1. A védelemhez való jog önállóságának kérdése

A tisztességes eljáráshoz való jog, valamint a védelemhez való jog viszonyának ismertetésekor szükséges egy értelmezési aspektusára külön is kitérni. Felmerül a kérdés, hogy az EJEE 6. cikk 3. bekezdés c) pontjában rögzített védelemhez való jog önálló jognak minősül-e vagy csak a 6. cikk 1. bekezdésével összhangban értelmezhető. Ez azért is rendkívül aktuális kérdés, mivel a bíróságnak e tekintetben meglehetősen hullámzó az esetjoga, amit a következőkben mutatok be.

Az EJEB egészen 2008-ig azt vallotta, hogy az egyezményben rögzített védelemhez való jog megsértése önállóan nem értelmezhető csak a tisztességes eljáráshoz való jog részeként. Ez a felfogás tükröződik többek között a *Sarikaya kontra Törökország*⁵⁰ és a *Mamac és mások kontra Törökország*⁵¹ ügyekben hozott döntésekben, ahol az EJEB kimondta, hogy bár a nemzeti hatóságok megsértették a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjában foglalt védelemhez való jogot, az eljárás egészének tisztességtelensége nem volt megállapítható. Példa lehet még az EJEB korábbi érvelésére az ún. *Poitrinol kontra Franciaország*⁵² ügy, amelyben a bíróság a rögzítette, hogy az EJEE 6. cikk 3. bekezdésében nevesített követelmények a 6. cikk 1. bekezdés által megkövetelt tisztességes eljáráshoz való jog speciális esetei. Következésképpen a kérelmező, Poitrinol által előadott sérelmeket az EJEB a két szöveghely kombinálása útján

⁴⁸ Uo. 281.o.

⁴⁹ KIRÁLY Tibor: A védelem és a védő a büntető ügyekben. Budapest, 1962, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 10.o.

⁵⁰ 36115/96. sz. kérelem

⁵¹ 29484/95, 29487/95, 29853/96 sz. kérelmek

⁵² 14032/88 sz. kérelem

vizsgálta meg.⁵³ A fordulópontot ebben a megközelítésben az ún. *Salduz kontra Törökország*⁵⁴ ügyben hozta, amely lényegében önállósította az EJEE-ben rögzített védelemhez való jogot. Az ügyben a bíróság ugyan vizsgálta a 6. cikk 1. bekezdés sérelmét is mégis elkülönülten kezelte azt a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjában rögzített védelemhez való jogtól.⁵⁵

A *Salduz kontra Törökország* ügy tényállása szerint 2001. május 29-én a 17 éves török állampolgárságú Yusuf Salduzt - azaz a kérelmezőt - őrizetbe vették egy illegális szervezet támogatásában való részvétel gyanújával, valamint egy illegális zászló kifüggesztése miatt. A kérelmezőt orvosi vizsgálatnak is alávetették, amelynek során nem találtak bántalmazásra utaló jeleket a testén. Az ezt követő első gyanúsított kihallgatás során Salduzt ügyvéd jelenléte nélkül hallgatták ki.

A letartóztatott személyek jogairól szóló nyomtatvány alapján, amelyet Salduz aláírt, tájékoztatták őt az ellene felhozott vádokról, valamint a hallgatáshoz való jogáról. A kihallgatás során a kérelmező beismerte, hogy tagja volt a HADEP ifjúsági szervezetének. Vallomásában elismerte, hogy részt vett egy illegális tüntetésen, ezt követően a helyszínen őrizetbe vették és beismerte egy tiltott feliratú zászló kifüggesztését is.

Később Salduzt nyomozási bíró elé állították, ahol kijelentette, hogy soha nem volt tagja semmilyen politikai pártnak, és tagadta az illegális zászló kifüggesztését is. Állítása szerint csak egy barátját ment meglátogatni, amikor a rendőrök letartóztatták. A nyomozási bíró előtt visszavonta a rendőrségen tett vallomását, azt állítva, hogy kényszer hatására tett nyilatkozatot. Kijelentette továbbá, hogy a rendőrségi őrizet során megverték és inzultálták. A bírósági eljárás során a kérelmező tagadását nem fogadták el, és a rendőrségen tett beismerő vallomását megalapozottnak tekintették. 2002. január 2-án Salduz ügyvédje fellebbezett az ítélet ellen, azzal érvelve, hogy az eljárás sértette az EJEE 5. és 6. cikkét, mivel tisztességtelen volt és nem vették figyelembe megfelelően a bizonyítékokat. A fellebbviteli bíróság azonban elutasította a fellebbezést, és helybenhagyta az elsőfokú ítéletet. Ezt követően a kérelmező az EJEB-hez fordult a védelemhez való joga megsértése miatt.

Az EJEB az ügy kapcsán kifejtette, hogy az EJEE 6. cikkének rendelkezései a bírósági tárgyalást megelőző eljárásokra is vonatkoznak, mivel a tárgyalás előtti szakaszokban elkövetett egyezményesértések később súlyosan befolyásolhatják a tárgyalás tisztességességét. Indokolásában a bíróság hangsúlyozta, hogy a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjában rögzített

⁵³ VINCENT Berger – KONDOROSI Ferenc: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, különös tekintettel a fair eljárás követelményeire. Budapest, 2006, 297.o.

⁵⁴ 36391/02 sz. kérelem

⁵⁵ GÁCSI, 2018, 14.o.

védelemhez való jog a tisztességes eljárás egyik alapvető eleme, és külön kiemelte ennek a jognak a büntetőeljárás nyomozási szakaszában való érvényesülésének fontosságát. A nyomozási szakasz képezi azt a keretet, amelyben a vád megalakul és a későbbi eljárás iránya kifejlődik. Tekintettel arra, hogy a vádlott különösen kiszolgáltatott helyzetben van ebben a szakaszban, a védelemhez való jog biztosítása elengedhetetlen a későbbi tárgyalás tisztességességéhez. A bíróság álláspontja szerint a rendőrségnek már az első gyanúsított kihallgatás során lehetővé kellett volna tennie Salduz számára a védő igénybevételét, kivéve, ha ennek mellőzése nyomós indokkal lett volna alátámasztva. Az EJEB végül megállapította, hogy sérült az EJEE 6. cikk 3. bekezdés c) pontjában biztosított jog.⁵⁶ A nemzetközi szakirodalomban a védelemhez való jog független státuszának megteremtését abban látják, hogy az EJEB a védelemhez való jogot már az első gyanúsított kihallgatás pillanatához kötötte.⁵⁷

Az EJEB a felmerülő ügyek kapcsán folyamatosan finomította a Salduz-ügyben megfogalmazottakat, de itt különösen fontos megemlíteni a *Dayanan-ügyet*⁵⁸. Ebben az ügyben az EJEB a védelemhez való jog intézményét már az őrizetbe vétel pillanatától kezdve megillető jogosultságként kezelte.⁵⁹ Az EJEB ebben a döntésben hangsúlyozta, hogy a nemzetközileg elismert normák szerint, amelyeket az EJEB elfogad, és amelyek ítélkezési gyakorlatának részét képezik, a vádlottnak joga van ahhoz, hogy már őrizetbe vétele után azonnal ügyvédi segítségben részesüljön, nem csak a kihallgatás alatt. Ezzel az EJEB pontosította a Salduz-ügyben lefektetett szabályokat. A Bíróság továbbá leszögezte, hogy a tisztességes eljárás megköveteli, hogy a vádlott teljes körűen élhessen a jogi segítségnyújtáshoz kapcsolódó szolgáltatásokkal. E jog gyakorlása érdekében a védő számára biztosítani kell, hogy korlátozás nélkül lássa el a védelmi feladatokat: az ügy megvitatása, a védelem megszervezése, a vádlott számára kedvező bizonyítékok gyűjtése, a kihallgatásra való felkészítés, a vádlott támogatása, valamint a fogva tartás körülményeinek ellenőrzése.

Az EJEB a Salduz-ügyben, valamint a Dayanan-ügyben tett megállapításait később számos ügyben megerősítette. Ide sorolható például a *Pischalnikov kontra Oroszország*⁶⁰ ügy, amelyben a kérelmező azt állította, hogy az ellene folyó büntetőeljárás túlságosan hosszú volt, és hogy az eljárás különböző szakaszaiban megtagadták tőle a jogi segítségnyújtást. A kérelmező az EJEE 6. cikk 3. bekezdés c) pontjára hivatkozott és kifejtette, hogy a védelemhez

⁵⁶ Salduz kontra Törökország (36391/02 sz. kérelem)

⁵⁷ GÁCSI, 2018, 14.o.

⁵⁸ 7377/03 sz. kérelem

⁵⁹ GÁCSI, 2018, 14-15.o.

⁶⁰ 7025/04 sz. kérelem

való jogának sérelme három tényből következik. Egyrészt a rendőrségi őrizetének első napjaiban nem engedték ügyvédet fogadni. Másrészt a tárgyalás során a jogi képviselője nem biztosította hatékony képviseletét. Harmadrészt a fellebbviteli bíróság előtt nem biztosították számára megfelelő jogi segítséget. Az EJEB a kérelmező hivatkozott panaszait együttesen vizsgálta és ismételten kifejtette, miszerint elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy a védelemhez való jog a nyomozási szakaszban megfelelően érvényesült-e. Különösen fontos a letartóztatást követő napokban a védő igénybevételének jogát biztosítani. Ezáltal a bíróság ismételten már a nyomozási szakaszban is vizsgálta a védelemhez való jog érvényesülését és csak ezt követően tért ki a kérelmező védője által ellátott jogi képviselet hatékonyságára.⁶¹

Ehhez hasonlóan az EJEB a *Laska és Lika kontra Albánia* ügyben kimondta, hogy a védelem jogának nyilvánvaló figyelmen kívül hagyása a nyomozás szakaszában súlyosan aláásta a tárgyalás tisztességességét.⁶² Az EJEB még 2015-ben is ugyanerre megoldásra jutott a *Salduz*-ügyhöz hasonló tényállás alapján a *Turbylev kontra Oroszország* ügyben. A kérelmében az elítélt a rendőrségi őrizetben való bántalmazására és az ellene folytatott büntetőeljárás tisztességtelenségére hivatkozott, valamint kifejtette, hogy az eljárásban a bántalmazás következtében és ügyvéd hiányában tett beismerő vallomását bizonyítékként használták fel. Az EJEB megállapította, hogy a vallomás bizonyítékként való elfogadása tisztességtelenné tette a terhelt tárgyalását.⁶³

Az ismertetett esetjog ellenére azonban 2009-től kezdve megjelent egy másik értelmezési megoldás az EJEB gyakorlatában. Innentől kezdve az EJEB néha a *Salduz*- és *Dayanan* ügyben kimunkált szabályokra támaszkodik és néha visszatér a 2008 előtti értelmezési döntésekhez. A hullámzó joggyakorlat hatására 2017-ben a bíróság a *Simeonovi*-ügyben rögzítette, hogy a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjában megállapított védelemhez való jogot teljes mértékben a tisztességes eljáráshoz való jog alá rendeli. A döntés indokolásában a bíróság kifejti, hogy a védelemhez való jog minden bűncselekménnyel megvádolt személyt megillet és a tisztességes eljárás egyik alapvető jellemzője. Azt is rögzíti, hogy a gyanúsítottak különösen kiszolgáltatott helyzetére való tekintettel kiemelt jelentőségű a gyors és hatékony ügyvédi segítségnyújtás biztosítása a rendőrségi őrizetben lévő személyek részére.

Mindez a tisztességes eljárás szempontjából is rendkívül releváns, mivel az ügyvéd közreműködése a nyomozási szakaszban megelőzi a rendőrségi bántalmazást, illetve alapvetően elősegíti a 6. cikkben lefektetett cél megvalósítását. Ebből következően fejtette ki

⁶¹ *Pischalnikov kontra Oroszország* (7025/04 sz. kérelem)

⁶² *Laska és Lika kontra Albánia* (12315/04, 17605/04 sz. kérelem)

⁶³ *Turbylev kontra Oroszország* (4722/09 sz. kérelem)

az EJEB, hogy az EJEE 6. cikk 3. bekezdés c) pontja nem biztosít önálló jogot, hanem azt a 6. cikkében garantált, a büntetőeljárás egészét figyelembe véve a tisztességes eljárás követelményének fényében kell értelmezni.⁶⁴ Ezáltal az EJEB a Salduz-ügyet megelőző esetjoghoz tért vissza, amely az egyezményesítés szempontjából nem ismeri el a védelemhez való jog önállóságát. Véleményem szerint az EJEB fent említett megállapítása visszalépést jelent a védelemhez való jog értelmezésében, mivel szűkíti a védelem jogának hatókörét. Az EJEB a Salduz és a Dayanan ügyben tett megállapításai ítéletek hangsúlyosan rávilágítanak arra, hogy a védelemhez való jog érvényesülése kiemelten fontos már a nyomozási szakaszban, és megkövetelik ennek mielőbbi biztosítását. A védelemhez való jog hatékony érvényesülése érdekében elengedhetetlen, hogy az minél korábban érvényre jusson.⁶⁵ Az EJEB érvelése abból a szempontból sem következetes, hogy a Salduz-ügyben hozott döntés hatására a Stockholmi Program keretében két olyan irányelv is elfogadásra került, amelyek a védelemhez való jog önállóságát rögzítik.⁶⁶

Az egyik a 2013. október 22-én kelt 2013/48 EU irányelv, amely többek között az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szól a büntetőeljárás során. Az irányelv a 3. cikk (2) bekezdésében látható különösen a Salduz- és Dayanan döntés hatása, mivel itt kerül szabályozásra az ügyvédi segítség igénybevétele legkorábbi időpontjának biztosítási kötelezettsége. Az irányelv 3. cikk (2) bekezdés a) pontja alapján a gyanúsított vagy vádlott számára minden esetben biztosítani kell az ügyvédi segítség igénybevételének lehetőségét legkorábban már a rendőrség vagy egyéb bűnüldöző vagy igazságügyi hatóság általi kihallgatásának megkezdését megelőzően.

Ehhez hasonlóan a 2016. október 26-án kelt 2016/1919 EU irányelv is foglalkozik az ügyvédi segítségnyújtással, illetve annak a tagállamok által történő finanszírozásával. Az irányelv 4. cikk (5) bekezdése alapján a tagállamok kötelesek biztosítani, hogy a költségmentességet indokolatlan késedelem nélkül, de legkésőbb a rendőrség, a más bűnüldöző hatóság vagy valamely igazságügyi hatóság általi kihallgatás, vagy a 2. cikk (1) bekezdésének c) pontjában említett nyomozási vagy bizonyításfelvételi cselekmény elvégzése előtt engedélyezzék. A büntetőeljárások során a gyanúsítottak és vádlottak költségmentességének szabályozásánál is megjelennek az EJEB Salduz-ügyben hozott megállapításai.

Összefoglalva jelenleg a Salduz-döntést megelőző esetjogot követi az EJEB és nem kezeli az EJEE 6. cikk 3. bekezdés c) pontját az egyezményesítés szempontjából önállóan

⁶⁴ Simeonovi kontra Bulgária (21980/04 sz. kérelem)

⁶⁵ Erre a következtetésre jutott Gácsi Anett is. GÁCSI 2018, 14-15.o.

⁶⁶ Uo., 14-15.o.

értelmezhető jognak. Ez a megközelítés álláspontom szerint egy határozott visszalépést jelent a védelemhez való jog emberi jogi vonatkozásában.

IV.2.A védelem formái és a kötelező védelem esetei

A szakirodalom alapján a védelemnek több alfaja is megkülönböztethető egymástól, így például az alaki és az anyagi védelem kategóriája.⁶⁷ Az anyagi (materiális) védelem gyakorlása a szakirodalom túlnyomó többsége alapján az eljáró hatóság feladatkörébe tartozik, amikor eleget tesz annak a kötelezettségnek, hogy a terheltet mentő és a büntetőjogi felelősségét enyhítő körülményeket is figyelembe veszi a büntetőeljárás egésze alatt.⁶⁸ E kötelezettséget a hatályos Be. a védelem joga között rögzíti is [Be. 3. § (6) bek.]. Az alaki (formális) védelem fogalma a védő által ellátott védelmet takarja. Az elnevezés félrevezető jellege miatt ezt a megkülönböztetést gyakran kritizálják, ugyanis a jelző sugallatával ellentétben a védő által ellátott védelem sokkal többet jelent pusztán formalitásnál, alakiságnál. A terhelt mellett megjelenő védő ugyanis nem a terhelt jogait gyakorolja, hanem önálló ügyféli minőségben jelenik meg a büntetőeljárásban. Már Angyal Pál is különbséget tett a materiális és formális védelem fogalmai között, bár ebben az időben a fogalmi kritikák még nem merültek fel.⁶⁹

Megkülönböztethető a kötelező (kógens) és a fakultatív (diszpozitív) védelem is. Ehhez a megkülönböztetéshez szorosan kapcsolódik a terhelt személyes és védő útján való védekezésének differenciálása is.⁷⁰ A két kategória közötti összefüggést az adja, hogy a terhelt személyes védekezése sosem jelenik meg kötelezettséggként a büntetőeljárásban csakis jogosultságként. Ezzel szemben a védő útján történő védekezés az eljárásban gyakran kivételt nem tűrő kötelezettséggként jelenik meg, amelynek figyelmen kívül hagyása a garanciális jellegére való tekintettel abszolút semmiségi okot jelent.⁷¹ A terheltnek nincs semmilyen módja arra, hogy bármilyen aktív védekezéssel pótolni tudja a törvény által előírt ún. kötelező védelmet. Ez az állítás fordítva is érvényesül, tehát a terhelt által előadott ellenvélemény vagy tiltakozás nem eredményezheti a kötelező védelem teljesítésének elmaradását.⁷²

⁶⁷ ERDEI, 2011, 197.o.

⁶⁸ FENYVESI – HERKE – TREMMEL, 2007, 85-86.o.

⁶⁹ ANGAL, 1915, 227-228.o.

⁷⁰ HERKE - FENYVESI – TREMMEL, 2014, 133-134.o.

⁷¹ Be. 608. § (1) bek. d) pont

⁷² HERKE – FENYVESI – TREMMEL, 2012, 64.o.

Gyakorlati szempontból kiemelt jelentősége van még egy különbségtételi lehetőség bemutatásának. A védő alapvetően három lehetséges módon vehet részt a büntetőeljárásban: meghatalmazott, kirendelt vagy helyettes védőként.⁷³ A büntetőeljárásban a védő igénybevétele elsősorban meghatalmazás útján kerül sor, míg a kirendelt védő jogintézménye kiegészítő jellegű és alapvetően az említett nemzetközi kötelezettségek, valamint az Alaptörvény rendelkezéseinek teljesítése érdekében merül fel. A védőt elsősorban a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy vagy a terhelt hatalmazhat meg. Amennyiben ezzel a jogával nem él, a Be. lehetővé teszi a törvényes képviselőjének vagy nagykorú hozzátartozójának, illetve külföldi állampolgár esetén a terhelt hazája konzuli tisztviselőjének az ügyvédi meghatalmazás adásának lehetőségét [Be. 45. § (1) bek.]. A Be. nem rögzít a megbízás tartalmára vonatkozó követelményeket.⁷⁴

A védő és a terhelt közötti bizalmas viszonyra való tekintettel a Be. egyfajta elsőbbséget biztosít a meghatalmazott védő részvétele esetén. Amennyiben a terhelt meghatalmazott védővel rendelkezik, akkor e védőnek kell eljárnia.⁷⁵ A törvény azáltal is erősíti a terhelt védekezési szabadságát, hogy a meghatalmazott védőt akkor is előnyben részesíti, ha a hatóság korábban már védőt rendelt ki. A magánszemély akaratkijelentése, azaz védő meghatalmazásának következtében a hatóság védőkirendelési határozata hatályát veszti.⁷⁶ A terhelt önrendelkezési joga szoros összefüggést mutat a védelemhez való joggal. A terheltet tehát megilleti a nemcselekvés joga, azaz dönthet úgy, hogy védekezési jogát nem gyakorolja és ennek gyakorlására védőt sem bíz meg.⁷⁷

A terhelt önrendelkezési joga azonban korlátozható abban az esetben, ha a fegyveregyenlőség biztosítása érdekében a jogalkotó a védő kötelező részvételét írja elő a büntetőeljárásban.⁷⁸ Védő kirendelésére abban az esetben kerül sor, ha a büntetőeljárásban a védő részvétele kötelező és a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy vagy a terhelt nem rendelkezik meghatalmazott védővel. Ilyenkor az eljáró nyomozó hatóság, ügyészség vagy a bíróság határoz a védő kirendeléséről.⁷⁹

Az Be. új intézményként emelte be a helyettes védő jogintézményét. Széleskörű szakmai konszenzus alapján az eljárási cselekmények elvégzését nem veszélyeztetheti a

⁷³ HACK, 2024, 134.o.

⁷⁴ ÜVEGES Eszter Anna: Védő. https://ijoten.hu/szocikk/vedo#_ftn53 (utolsó letöltés ideje: 2024.10.17.)

⁷⁵ HACK, 2024, 134.o.

⁷⁶ HERKE – FENYVESI – TREMMEL, 2012, 64.o.

⁷⁷ BÁNÁTI János: A védő kirendelésének régi-új szabályai. In: CZINE Ágnes – LUKÁCS Krisztina (szerk.): Időszerű kérdések a büntetőeljárásban. Budapest, 2020, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 12.o.

⁷⁸ Uo. 12.o.

⁷⁹ HACK, 2024, 135.o.

szabályszerűen megidézett védő jelenlétének hiánya.⁸⁰ Éppen ezért a helyettes védő kirendelésére abban az esetben kerül sor, ha a védő egy adott eljárási cselekményen szabályszerű idézés ellenére sem jelenik meg, valamint amennyiben távolmaradását előzetesen alapos okkal nem menti ki vagy helyettesítéséről nem gondoskodik. Továbbá, ha ugyan a védő távolmaradását előzetesen alapos okkal kimentette, de helyettesítéséről nem gondoskodik, azonban az eljárási cselekmény egyéb feltételei fennálnak és annak teljesítése nem mellőzhető vagy elhalasztása a büntetőeljárás lefolytatását lényegesen késleltetné vagy az eljárási cselekmény eredményességét veszélyeztetné.⁸¹

Garanciális szabályként a Be. rögzíti, hogy helyettes védő eljárása esetén bizonyítási eljárást nem lehet befejezni, a helyettes védő perbeszédet nem mondhat a terhelt hozzájárulása nélkül. Egyebekben a helyettes védőre a kirendelt védői intézmény szabályai vonatkoznak.⁸² A garanciális szabályok ellenére a gyakorlatban számos alkalommal visszaélészerű joggyakorlás tapasztalható a helyettes védő kirendelése esetén. A Be. 49. § (5) bekezdésében foglaltak ellenére egyes nyomozó szervek a helyettes védőt úgy tekintik, mintha a kirendelt védő helyébe lépett volna és csak őt idézik a további eljárási cselekményekre.⁸³ Ez a gyakorlat rávilágít a helyettes védő intézménye kapcsán annak a veszélyére, hogy a kirendelés és kijelölés jogát egyaránt az eljáró szerv gyakorolja. Ezzel lényegében kikerülhetővé válnak az eljáró kirendelt védő kijelölésére vonatkozó szabályok.

A jogállamiság egyik alapvető célja az emberi jogok érvényre juttatása. Ennek érdekében az állam nem csupán köteles tőnni az állampolgárok joggyakorlását, hanem aktív cselekvéssel is biztosítania kell a jogok érvényesítésének megfelelő feltételeit. Az állam feladata olyan intézményi keretek kialakítása, amelyek lehetővé teszik az állampolgárok számára a jogaik hatékony gyakorlását. A büntetőeljárásban a tisztességes eljáráshoz és a védelemhez való jog kiemelten fontosak a terhelt szempontjából, hiszen ezek szolgálják a terhelt kiszolgáltatott helyzetének ellensúlyozását.⁸⁴

Mindkét jog arra irányul, hogy a büntetőeljárás során a terhelt mellett olyan személy lépjen fel, aki jogi felkészültségével képes ellensúlyozni a hatóságok felkészültségét a terhelttel szemben. Ez a személy, a hivatásos védő, aki az ellátott feladat bizalmi jellegére való tekintettel rendszerint megbízás alapján jár el.⁸⁵ Király Tibor akadémikus, a magyar büntetőeljárás

⁸⁰ BÁNÁTI, 2020, 18.o.

⁸¹ HACK, 2024, 136.o.

⁸² Uo. 136.o.

⁸³ BÁNÁTI, 2020, 18.o.

⁸⁴ BÁNÁTI János – KÁDÁR András Kristóf – BENCZE Mátyás: Szabadságkorlátozások. In: *Fundamentum* 2005/2. 49.o.

⁸⁵ Uo. 49.o.

tudományának kiemelkedő alakja, a védői jogintézmény lényegét így foglalta össze: „soha nem a védőtől kell féltetni a büntetőeljárást, a védő közreműködése sokkal inkább elősegíti, mint gátolja a jogszerű eljárást, az igazságos ítéletet.”⁸⁶ A védő szerepe tehát az anyagi igazság feltárását és az igazságszolgáltatás megfelelő működését egyaránt szolgálja.

A védő büntetőeljárásban való részvételét alapvetően két elv befolyásolja: a rászorultság elve és a kötelező védelem elve. A rászorultság elve biztosítja, hogy az anyagilag rászoruló terheltek is lehetőséget kapjanak ügyvédi segítség igénybevételére. Ugyanakkor a büntetőeljárás sajátossága, hogy bizonyos esetekben az állam érdeke is megkívánja, hogy elkerülje a hatóságok egyoldalúságából adódó tévedéseket. Ilyen esetekben a kötelező védelem elve érvényesül, amely alapján a terhelt választása hiányában a hatóság anyagi helyzettől függetlenül rendeli ki számára a védőt.⁸⁷ A jogalkotó rendszerint három tényezőhöz köti a védő kötelező részvételét a büntetőeljárásban. Az egyrészt kötődik a büntetési tétel súlyához, másrészt a terhelt eljárási helyzetéhez, harmadrészt a személyes körülményeihez.⁸⁸

IV.3. A *favor defensionis* fogalma

A védelemhez való jog teljeskörű bemutatása érdekében indokolt kitérni az ún. *favor defensionis* elvre is. Az elv tartalmának kidolgozása különösen a XIX. század végén és a XX. század elején gyakran fordult elő a büntető eljárásjogi szakirodalomban. Finkey például az elv alatt azoknak az eseteknek az összességét értett, amikor az eljárási szabályok többféle értelmezésre adtak lehetőséget. Ezekben az esetekben a vádlott javára kell értelmezni az adott rendelkezést. A vádrendszer egyik legfontosabb alapelve az egyéni szabadság tisztelete. A bírói hatalom gyakorlóit csak törvényesen emelt vád alapján járhatnak el és mozgásterüket is a vád adja. A terhelt személyesen vagy akár védő alkalmazásával is védekezhet. Ugyan maga a büntetőeljárás célja az anyagi igazság feltárása, mégis Finkey úgy látja, a *favor defensionis* elve azt az üzenetet közvetíti, hogy jobb, ha száz kerül el a büntetést, mintha egy ártatlan szenvedne el igazságtalanságot. Büntetni csak kétségtelenül bizonyított bűnösség esetén lehet, ellenkező esetben a vádlottat fel kell menteni.⁸⁹

⁸⁶ KIRÁLY Tibor: A védelem és a védő a büntetőügyekben. Budapest, 1962, KJK, 120.o.

⁸⁷ BÁNÁTI – KÁDÁR – BENCZE, 2005, 49.o.

⁸⁸ Vö. Be. 44. §, HACK, 2024; POLT - MISKOLCZI - VIDA – KARNER, 2018; BH1993. 223. II.

⁸⁹ ELEK Balázs: A *favor defensionis* elve Finkey korában és napjainkban. In: *Erdélyi Jogélet* 2021/6. 45.o.

A tisztességes eljárás egyik lényegi eleme a fegyverek egyenlőségének elve, amely valójában azt biztosítja a büntetőeljárás során, hogy a vád és a védelem egyenlő esélyekkel tudjon véleményt formálni a tény- és jogkérdésekben. Ez nem jelenti azt, hogy a vád és a védelem minden esetben azonos jogosítványokkal rendelkezzenek, de a 6/1998. (III. 11.) AB határozat alapján a védelemnek minden esetben a váddal összevethető súlyú jogosítványokat kell biztosítani.⁹⁰ Az elv eredetileg az angolszász tradícióból származik, de az EJEB esetjogának hatására mára már a kontinentális jogrendszerek lényegi elemévé nőtte ki magát. A fegyverek egyenlőségének elve hangsúlyosan felhívja a figyelmet a *favor defensionis* különös jelentőségére.⁹¹

A *favor defensionis* elvének alkalmazása azon a már említett lényeges jogalkalmazói felismerésen nyugszik, hogy a terhelt és a védelem halmozottan hátrányos helyzetben van és ennek kiegyensúlyozása érdekében a büntetőeljárás valamennyi szakaszában a lehető legtöbb kedvező jogi lehetőséget kell biztosítani számára. Ennek hatékony megvalósítása érdekében a jogalkalmazót is terheli az a kötelezettség, hogy a jogszabályt kétes esetekben a védelemnek kedvező módon értelmezze még akkor is, ha ez a fegyverek egyenlőségének elvével ütközik. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy olyan esetekben, ahol a jogszabály többféle értelmezést is lehetővé tesz, azt a bíró nem értelmezheti a terhelt rovására.⁹²

Összefoglalva, a *favor defensionis* elve valójában egy gyűjtőfogalomként funkcionál, mert magában foglalja a büntetőeljárás törvény azon részletrendelkezéseit, amelyek a terhelt hátrányos helyzetének kiküszöbölésére irányulnak. A gyakorlat is igazolja, hogy a terhelt a büntetőeljárás során halmozottan hátrányos helyzetben van, éppen ezért véleményem szerint is fontos ennek a hátránynak ilyen módon történő ellensúlyozása.⁹³ A hatályos büntetőeljárás törvényben biztosított kedvezmények két csoportba sorolhatók. Egyrészt vannak olyan alapelvek, amelyek az egész eljárásra kihatással vannak. Ilyennek értékelhető a Be. 1. §-ában rögzített ártatlanság vétele, valamint az azzal kapcsolatban felmerülő *onus probandi*, az *in dubio pro reo* elve, valamint a kötelező védelem intézménye is. Másrészt meghúzódnak a törvényben olyan önálló jogintézmények is, amelyek végső soron a *favor defensionis* elvének

⁹⁰ BELOVICS Ervin - BÉRCES Viktor (szerk): Büntető eljárásjog. Budapest, 2023, ORAC Kiadó, 82.o.

⁹¹ GÁCSI Anett Erzsébet: A fegyverek egyenlősége elv összetett vizsgálata a (hatékony) védelemhez való jog és a bizonyítékok értékelése mátrixában. In: GÁL Andor – KARSAI Krisztina (szerk.) AD VALOREM Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára. Szeged, 2016, Iurisperitus Kiadó, 89.o.

⁹² ELEK Balázs: A *favor defensionis* elv megjelenési az új büntetőeljárás törvény rendes perorvoslataiban. In: *Magyar Jog* 2021/10. 573.o.

⁹³ FENYVESI – HERKE – TREMMEL, 2007, 88.o.

érvényesülését szolgálják. Ide sorolható például a terheltet illető utolsó szó joga, a súlyosítási tilalom vagy a teljes revízió elve.⁹⁴

E kérdéskör jelentőségét mutatja, hogy a fegyverek egyenlőségének elvével és ezáltal a *favor defensionis* részelemeivel az EJEB és az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága is rendszeresen foglalkozik. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1995. szeptember 11-én elfogadott R (95) 13. számú Ajánlásában a hatékony védelemhez való joggal kapcsolatban például rögzíti, hogy amennyiben a tanú személyazonosságának megóvása érdekében videófelvételen keresztül vagy kizárólag a vád képviselőjének jelenléte esetén lehetőséget kell biztosítani a védelem számára a tanúvallomás kétségbevonására.⁹⁵

⁹⁴ ELEK, 2021, 573-574.o.

⁹⁵ BELOVICS – BÉRCES, 2023, 83.o.

V. A HATÉKONY JELZŐ MEGJELENÉSE

Korábban már megemlítsre került, hogy a jelenleg hatályos Be. 3. § (1) bekezdésében új elemként jelent meg a hatékony jelző a védelemhez való jog előtt. Jelenleg az EJEE megszövegezése sem tartalmazza a védelemhez való jog hatékony jelzővel ellátott verzióját mégis az EJEB joggyakorlatára vezethető vissza a Be. 3. § (1) bekezdésének említett módosítása. Amennyiben a hatékony jelző beiktatása mögötti jogalkotói szándékot szeretnénk feltárni, érdemes elsősorban a Be. indoklását megvizsgálni. Nyilvánvalóan a korábbi büntetőeljárás törvények sem csupán a védelemhez való jog formális biztosítását várták el annak ellenére, hogy a védelemhez való jog jelző nélküli formáját rögzítették. A jogalkotó mégis indokoltnak tartotta az EJEB joggyakorlatára, valamint a 8/2013. (III. 1.) AB határozatában tett megállapításra való tekintettel az említett módosítás bevezetését.⁹⁶

Felmerül a kérdés, hogy a hatékony jelző bevezetése kivel szemben jelent új elvárás, valamint kinél merülnek fel többletfeladatok a követelmény teljesítése érdekében. Itt érdemes Gácsi Anett megállapítására kitérni, miszerint a hatékony védelemhez való jog valójában egy hárompólusú jogviszonyt testesít meg. A terhelti oldalon jogként realizálódik, míg a büntetőhatóságok esetében kötelezettséggént merül fel és végül a védő pozíciója esetén egyszerre jelenik meg jogként és kötelezettséggént. Kétségtelen, hogy amióta Magyarországon a vegyes büntetőeljárás rendszer működik, azóta a terheltet a büntetőeljárás alanyaként mindenképpen megilleti a védelemhez való jog. Ez a pillanat a Bp. hatálybalépésével következett be, mivel ez már a vegyes büntetőeljárás elveit követi. Éppen ezért a vegyes büntetőeljárás rendszer bevezetése óta nem vitatott, hogy a hatékony védelem a terhelt oldalán jogként merül fel.⁹⁷

Ezzel szemben a büntetőhatóságok oldalán felmerülő kötelezettség vizsgálata régóta kiemelt kérdéskör az EJEB joggyakorlatában. Alapvetően az EJEB esetjogán belül a hatékony jelző először az *Artico kontra Olaszország*⁹⁸ ügyben hozott döntésében jelent meg, amelynek részletes bemutatására az alábbi fejezetben kerül sor. Az 1980. május 13-án hozott Artico-döntés óta az EJEB számos alkalommal foglalkozott a hatékony védelemhez való jog kérdésével és fokozatosan alakította annak tartalmi elemeit.⁹⁹ Az Artico-döntésben állapította meg a bíróság a büntetőeljárás során eljáró állami szervek fellépési kötelezettségét abban az

⁹⁶ RÓTH, 2022, 272.o.

⁹⁷ GÁCSI, 2018, 17.o.

⁹⁸ 6694/74 sz. kérelem

⁹⁹ Uo. 16.o.

esetben, ha a meghatalmazott vagy kirendelt védő nem megfelelően végzett jogi képviseletét a tudomásukra hozzák vagy a rossz képviselet nyilvánvaló. Ezáltal az EJEB alapvetően az államra, illetve az eljáró hatóságokra helyezi a hatékony védelem biztosításának követelményét.¹⁰⁰

Ennek ellenére a Be. 3. §-ához fűzött indokolás szerint a nyomozó hatóságoknak, ügyészségnek, valamint a bíróságnak a hatékony jelző bevezetésével nem keletkezik semmilyen új kötelezettsége az eddigiekhez képest. Az indokolás alapján az eljáró hatóságoknak „változatlanul azt kell csak biztosítani, hogy a terhelt a védelmére felkészülhessen, másrészt a védelem elégtelensége esetén védő vagy új védő kirendelése, szignalizáció keretében az ügyvédi kamara tájékoztatása, illetve súlyosabb esetekben a védő kizárása merülhet fel, amelyeket azonban a Be. rendelkezései alapján is meg kell tenni.”¹⁰¹ A Be. indokolása szerint egyértelmű, hogy a jogalkotó a hatékony védelemhez való jog keretében döntően a védelmet ellátó ügyvédekkel szemben lát új elvárásokat és feladatokat. Véleményem szerint az indokolásban olvasható érvelés azért is olyan meglepő, mert a benne hivatkozott és hamarosan ismertetett alkotmánybírósági határozat kifejezetten hangsúlyozza az eljáró hatóságok szerepét a hatékony védelemhez való jog érvényesülésében.¹⁰²

Kétségtelen, hogy a védelmet ellátó ügyvédek szerepe kulcsfontosságú a védelemhez való jog hatékony érvényesülésében. Az EJEB esetjogában a védő és a bűnügyi hatóságok kötelezettsége párhuzamosan elismerésre került. Hazánkban a védőnek azóta tulajdonítanak kiemelt figyelmet, amióta a 1962. évi 8. tvr. a büntetőeljárás önálló főszereplőjévé emelte. Fontos azt is kiemelni, hogy az új Be. számos jogosítványt fogalmaz meg a védők számára. Ide sorolható például a Be. 42. § (2) bekezdés c) pontjában érintett magánnyomozás kérdésköre.¹⁰³ Bánáti János a Magyar Ügyvédi Kamara korábbi elnöke a Be. fontos pozitív érdemi változásai körébe sorolja például a Be. 38. § (4) bekezdését, amely rögzíti, hogy a terheltnek megfelelő időt és körülményeket kell biztosítani a védelemre való felkészülés érdekében.¹⁰⁴

A Be. említett pozitív változásai, valamint a Be.-hez fűzött indokolás ellenére téves következtetésre jutunk, ha a hatékony védelemhez való jog biztosításának új feladatait kizárólag a védői aspektusban értelmezzük. Ugyan megkérdőjelezhetetlen, hogy a védő felkészültsége rendkívül nagy befolyással bír a védelemhez való jog hatékonyságára, mégsem

¹⁰⁰ DUDÁS Dóra Virág: Emberi jogi kézikönyv az EJEB gyakorlata alapján. Budapest, 2021, Wolters Kluwer Hungary, 189.o.

¹⁰¹ A Be. 3. §-ához fűzött indokolás

¹⁰² 8/2013. (III. 1.) AB határozat [45]

¹⁰³ GÁCSI, 2018, 17.o.

¹⁰⁴ BÁNÁTI, 2018, 88.o.

érdeemes az indokolásban levezetett szűkítő értelmezést követni. A magyar büntetőeljárásban csak kivételes esetekben kötelező a védő jelenléte, így a terheltet legtöbbször megilleti a választási lehetőség, hogy védelmét személyesen vagy védő alkalmazásával látja el.

Véleményem szerint az indokolásban említett gondolatmenet ahhoz a helytelen következtetéshez vezethet, hogy amennyiben a terhelt személyesen védekezik kvázi lemond a hatékony védelemhez való jogáról. Nyilvánvalóan a jogalkotó nem ezt a helyzetet kívánta előidézni a hatékony védelem rögzítésével, így az indokolás csak részben követhető, mivel az túlnyomóan a hatékony védelem védői aspektusára koncentrál. A hatékony védelem azonban sokkal többet takar a megfelelő jogi segítséghez való hozzáférésnél.¹⁰⁵

V.1. Artico kontra Olaszország ügy bemutatása

Az Artico-döntés különös jelentősége abban áll, hogy az EJEB ebben a hatékony védelem és a bünyügyi hatóságok viszonyát tárgyalja. Az Artico ügyet az Emberi Jogok Európai Bizottsága terjesztette az EJEB elé. Az ügy kérelmezője, Ettore Artico, olasz állampolgár, aki könyvelőként dolgozott. A veronai elsőfokú bíróság 1965-ben csalás miatt tizenhét havi szabadságvesztésre, valamint pénzbüntetésre ítélte. Ugyanezen a bíróságon 1970-ben csalás, fedezet nélküli csekkek kibocsátása, valamint hamis személyi okmányok használata miatt – mint visszaesőt - tizenegy havi szabadságvesztésre és ismét pénzbüntetésre ítélte. Artico sikertelen fellebbezését követően a Semmitőszékhez fordult, azonban kérelmét 1973. november 12-én elutasították.¹⁰⁶

Ugyan Artico 1972 augusztusában ingyenes jogsegélyt kapott a kirendelt védője szeptemberben értesítette arról, hogy kötelezettségei miatt nem tudja vállalni a képviselést. Bár kirendelt védője megadta egy általa jó szívvel ajánlott kollégájának elérhetőségét ez Articonak nem jelentett megoldást, mivel elveszítette volna az ingyenes jogsegélyét amennyiben meghatalmazott védőt vesz igénybe. Ennek elkerülése érdekében számos alkalommal megkereste az illetékes ügyvédi kamara elnökét egy új védő kirendelése érdekében. Próbálkozásai ellenére új védőt nem rendeltek ki, valamint helyettes védőt sem neveztek ki és a kirendelt védőjét sem kötelezték kötelezettségeinek ellátására. Ezt követően nyújtotta be a

¹⁰⁵ Erre a következtetésre jutott Róth Réka is. RÓTH, 2022, 273.o.

¹⁰⁶ Artico kontra Olaszország (6694/74 sz. kérelem)

panaszát az Emberi Jogok Európai Bizottságához. A kérelmező az EJEE 5. cikk 1. bekezdésére hivatkozott szabadságának jogtalan megfosztása miatt, valamint a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjában rögzített védelemhez való jogra, mivel 1973. november 12-én a Semmitőszék előtti tárgyalása védő részvétele nélkül zajlott le.¹⁰⁷

Az EJEB előtt az olasz kormány arra hivatkozott, hogy a védő kirendelése hivatalból már kimerítette az EJEE 6. cikk 3. bekezdés c) pontjában rögzített előírásokat. Az EJEB a kormány ezen érvelését a következő okokból kifolyólag nem fogadta el. Csupán a védő kirendelésével az állam nem tesz eleget az egyezményből fakadó kötelezettségeinek, mivel a kirendelt védő is súlyosan megbetegedhet, meghalhat vagy egyéb körülményekből fakadóan akadályoztatva lehet a kötelezettségeinek ellátásában. Amennyiben a hatóságok értesülnek arról, hogy a kirendelt védő nem látja el a feladatát, köteles új védőt kirendelni vagy a kirendelt védőt feladatainak hatékony ellátására kényszeríteni. Továbbá a kormány nem hivatkozhat arra sem, hogy a védelem feladatának megfelelő ellátása a kirendelt védő kötelezettsége, hiszen a konkrét ügyben ez nem történt meg és a hatóságok tájékoztatása ellenére nem történt semmilyen intézkedés a probléma kezelésére. Végeredményben tehát a hatóságok eltűrték a védelem jogának sérelmét.

Az EJEB ebben az ügyben hangsúlyozta először, hogy a védő formális kirendelése nem jelentette a kérelmező tényleges jogi képviselőjének ellátását. Az ítélet indokolása hangsúlyozta, hogy az EJEE célja a benne lefektetett jogok tényleges és hatékony biztosítása. Ez a ténymegállapítás különösen igaz a védelem jogára, tekintettel a védelemhez való jognak a demokratikus államokban elfoglalt kiemelkedő helyére és a tisztességes eljáráshoz való joggal való szoros kapcsolatára. Éppen ezért az EJEB egyhangúlag megállapította a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjának sérelmét.¹⁰⁸

Az Artico-döntés közvetett hatása a magyar jogrendszerre jól tükröződik a 8/2013. (III. 1.) Alkotmánybírósági határozatban. Az indítványozó a másodfokon eljáró Győri Törvényszék 3.Bf.109/2012. számú ítélete alaptörvény-ellenességének megállapítását, valamint megsemmisítését indítványozta.

A benyújtott ügyészi, mind a védelmi fellebbezés kifogásolta, hogy a nyomozást végző rendőrség elmulasztotta értesíteni az indítványozó kirendelt védőjét az indítványozó első terhelti kihallgatásának tervezett időpontjáról, valamint az indítványozó fogva tartásának helyéről. A Soproni Városi Rendőrkapitányság az indítványozót a nyomozás megindításakor

¹⁰⁷ FENYVESI Csaba: A kirendelt védői intézmény problematikája. <http://jesz.ajk.elte.hu/fenyvesi6.html> (utolsó letöltés: 2024.10.15.)

¹⁰⁸ Artico kontra Olaszország (6694/74 sz. kérelem) no. 33.-37. pont

bűnügyi őrizetbe vette, így az 1998. évi Be. 46. § b) pontja és 48. § (1) bekezdése értelmében, a fogva tartás megkezdésével egyidejűleg védőt rendelt ki számára. Azonban a kirendelt védőt igazolható módon nem értesítették a tervezett kihallgatás időpontjáról. A fellebbezések szerint a védő értesítésének elmaradása sértette a Be. 43. § (2) bekezdés c) pontjában foglalt jogot, amely biztosítja, hogy a terhelt megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre.

A Törvényszék vizsgálta a fellebbezések erre irányuló részét, a meglévő bizonyítékok alapján nem tudta kétséget kizáróan megállapítani, hogy a nyomozó hatóság eleget tett-e a tájékoztatási kötelezettségének. Ennek ellenére arra a következtetésre jutott, hogy a terhelti kihallgatás tervezett időpontjáról történő értesítésének elmaradása nem minősül a védelemhez való jog tényleges korlátozásának. A Törvényszék az 1998. évi Be. 117. § (2) bekezdésére hivatkozott, amely csak az ún. Miranda-figyelmeztetés elmaradását rögzítette olyan súlyos eljárási szabálysértésnek, amely a vallomás bizonyítékként történő felhasználását megakadályozza. Az 1998. évi Be. azonban nem fűzött ilyen garanciális jellegű jogkövetkezményt a kirendelt védő terhelti kihallgatás tervezett helyéről és időpontjáról szóló értesítés elmaradása esetén. Ezeket mérlegelve a Törvényszék nem találta az értesítés elmaradását elég súlyos jogsértésnek ahhoz, hogy a vallomást kizárja a bizonyítási eszközök sorából.

Az Alkotmánybíróság a panasz befogadhatóságának megállapítását követően a védelemhez való jog sérülését a terhelt és a védő jogainak együttes vizsgálata alapján szemlélte. Ugyanis az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a védelem joga tartalmazza egyrészt a terhelt saját eljárási jogosítványait, de felöleli a védő jogállását is, mivel a védő a büntetőeljárás önálló szereplője és ezáltal önálló eljárási jogosítványok illetik meg. Továbbá az Alkotmánybíróság a 17/2005. (IV. 28.) AB határozatával összhangban hangsúlyozta, hogy a jogállamiság egyik alapvető jellemzője a tisztességes eljárás követelményrendszerének érvényre juttatása, amelynek elengedhetetlen részét képezi a védelemhez való jog hatékony biztosítása.

Az Alkotmánybíróság hivatkozott az EJEE 6. cikk 3. bekezdés c) pontjának megszövegezésére, valamint az EJEB joggyakorlatára is és ezekkel összhangban rögzíti, hogy alkotmányos elvárás a büntetőeljárással szemben a terhelt védelemhez való jogának hatékony érvényesítése. Ezek alapján az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a kirendelt védő értesítése hiányában tett terhelti vallomás bizonyítékként nem értékelhető.¹⁰⁹

¹⁰⁹ 8/2013. (III. 1.) AB határozat

Mind az EJEK Artico-ügyben hozott ítélete, mind az Alkotmánybíróság bemutatott határozata az eljáró hatóságok felelősségét tárgyalta a hatékony védelemhez való jog érvényesülésével összefüggésben. Ezzel összefüggésben megállapítható, hogy a hatékony védelemhez való jog deklarálása a Be. 3. §-ában az eljáró nyomozó hatóság, valamint ügyészség és bíróság számára is új kötelezettségeket és feladatokat jelent. Az állam és ezáltal az eljáró hatóságok kötelessége, hogy megtegye a szükséges intézkedéseket amennyiben észlelik a hatékony védelemhez fűződő jog sérülését.¹¹⁰

Az EJEK ezen kívül számos ítéletében hangsúlyozta, hogy a hatóság részéről a védő pusztá kirendelése nem elégíti ki a hatékony védelemhez való jog követelményét. A védelem nem lehet kizárólag formális és elégtelen színvonalú sem. Ezt támasztja alá az EJEK egyrészt az Imbrioscia kontra Svájc ügyben hozott döntése, amelyben azt elemezte, hogy az EJEK 6. cikk 1. bekezdésének, továbbá 3. bekezdés c) pontjának megsértését jelentette-e a terhelt ügyvédjének hiánya a terhelt legtöbb kihallgatása során. A bíróság hivatkozott az Artico-döntésben rögzítette elvekre miszerint az EJEK tényleges és hatékony jogokat rögzít. Az állam beavatkozását azonban csak akkor tartja szükségesnek a bíróság amennyiben a hatékony védelemhez való jog sérelme nyilvánvaló vagy a jogi képviselő rossz színvonalát egyértelműen a tudomásukra hozzák.

Ehhez hasonló megállapításokat tett az EJEK a Sakhnovskiy kontra Oroszország ügyben, amelyben a kérelmező arra hivatkozott, hogy a fellebbviteli bíróság előtti tárgyaláson nem kapott megfelelő jogi segítséget és emiatt nem tudta hatékonyan ellátni a védelmét, mivel csak online videokapcsolaton keresztül tudott kommunikálni a tárgyalóteremmel. Fontos azonban megemlíteni, hogy a Kamasinski kontra Ausztria, valamint a Sannino kontra Olaszország ügyben az EJEK pontosította az eljáró hatóságok kötelességében tett megállapításait a kirendelt védői intézménnyel összefüggésben. Az EJEK véleménye ebben a kérdéskörben összefoglalható úgy, hogy az egyezményesítés megállapításához a kirendelt védők súlyos mulasztásai vagy jelentős hibái vezetnek, míg a kisebb, nem ügydöntő jellegű hibákért az érintett állam nem vonható felelősségre. A Kamasinski-ügyben EJEK rögzítette azt is, hogy az állam nem tehető felelőssé a kirendelt védői rendszer összes hiányosságáért. Az EJEK ehhez hasonlóan azt is világosan megállapította, hogy az állam rendszerint nem tehető felelőssé a terhelt által meghatalmazott védő esetlegese felmerülő hibáiért.¹¹¹

¹¹⁰ RÓTH, 2018, 274.o.

¹¹¹ GRÁD – WELLER, 2011, 407.o.

V.2. A hatékony védelemhez való jog tartalma

Az EJEB Artico-ügyben hozott döntése óta számos alkalommal vizsgálta, illetve folyamatosan alakította a hatékony védelemhez való jog tartalmát. Annak ellenére, hogy a hatékony védelem biztosítása napjainkban már egyértelműen a büntetőeljárési garanciarendszer kiemelt jelentőségű pillérje és jelentését mindenki ismerni véli, ténylegesen azonban nehéz pontos definíciót nyújtani. A hatékony védelemhez való jog fogalma és kritériumrendszere rendkívül összetett, mivel egyszerre kell eligazodni a nemzetközi követelmények és ajánlások, valamint a belső jogi normák mátrixában.¹¹²

A hatékony védelem fogalmának meghatározását azonban nem csupán az említett kihívás nehezíti meg, hanem számos egyéb tényező is hatással van rá. Szerepet játszik egyrészt az államnak a védelemhez való jog felé mutatott hozzáállása, másrészt az ügyvédi hivatásrend és az ügyvédi kamarák munkássága is. Végso soron pedig az ügyvéd egyéni felkészültsége, motivációja és kompetenciája is hatással van a védelem jogának hatékony érvényesülésére. A fent említett tényezők alapján egyértelmű, hogy a hatékony védelem joga nem merül ki csupán a megfelelő állami garanciák felállításával, hanem annak meg kell nyilvánulnia az ügyvédi hivatásrend és az egyes ügyvédek önfejlesztésében, valamint a hivatásrendek egymás közötti viszonyában is.¹¹³

Már a tételesjogi megközelítésnél is láthatóvá vált továbbá az is, hogy az EJEE 6.cikkében rögzített védelemhez való jog rendkívül sokrétű részjogosítványok összességéből áll össze. Az EJEB joggyakorlata alapján beiktatott hatékony jelző szerint a terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez. Amennyiben a hatékony védelemhez való jogot a védői tevékenység oldaláról közelítjük meg egyértelmű, hogy a hatékony védelem a védőtől a felkészültség egy bizonyos fokát követeli meg. Ez magában foglalja az ügyiratok, valamint a az eljárási lehetőségek pontos ismeretét, továbbá a terhelt és a védő számára biztosított eljárási jogosítványok hatékony felhasználását is. Ahogyan azonban már korábban bemutattam és az EJEB joggyakorlatából is tükröződik, a hatékony védelem érvényesülése nemcsak a védőnek jelent új köteleességeket.¹¹⁴

¹¹² BÉKÉS Ádám: Hatékony védelem – túl az alapokon. In: BARABÁS A Tünde, VÓKÓ György (szerk.): *A bonis bona discere: Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Budapest, 2017, Országos Kriminológiai Intézet, 257-258.o.

¹¹³ Uo. 267-258.o.

¹¹⁴ BARTKÓ Róbert – BENCZE Krisztina: A hatékony védelemhez való jog az új Büntetőeljárési törvény tervezete tükrében. In: *Jog-Állam-Politika* 2017/2. szám, 27.o.

Amennyiben arra kérdésre keressük a választ, hogy mely az a normatív minimum, amit elengedhetetlen a büntetőeljárásban a hatékony védelemhez fűződő jog biztosítása érdekében, akkor érdemes megtekinteni egy 2010-ben lezárult átfogó kutatás eredményét. A három évig tartó kutatás egyik célkitűzése a tisztességes eljárás, valamint a hatékony védelemhez való jog kereteinek meghatározása volt, amely során figyelembe vették a EJEB esetjogát és az adott ország szabályozását és joggyakorlatát is. A kutatás eredményeként hét minimumkövetelményt határoztak meg, amelyet minden tagország nemzeti jogrendszerében biztosítani kell. Ezek a garanciakörök szorosan kapcsolódnak egymáshoz, sőt az egyik a másik nélkül nem is tud létezni.¹¹⁵

E garanciakörök között szerepelt a védelemhez való jog is, amelynek halmazában öt további szükséges elemet határoztak meg: 1. a terhelt önrendelkezési joga, amely magába foglalja a személyes védekezés jogát, valamint a nemcselekvés lehetőségét is; 2. a jogi képviselőhöz és tanácsadáshoz való jog; 3. a rászorultság elvén keresztül a kirendelt védői intézmény megfelelő működése; 4. korlátozásmentes kommunikáció a védő és a terhelt között; 5. a védői hivatásrend, valamint a védő függetlensége. Itt fontos hangsúlyozni, hogy az egyes említett elemekkel többnyire külön irányelvek foglalkoznak a kötelező minimumstandard meghatározása érdekében. Ide sorolható például a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv, a büntetőeljárás során igényvehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv, valamint a már említett büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló 2013/48/EU irányelv.¹¹⁶

Az említett irányelveknek a hatálybalépése és a nemzeti jogrendszerekbe való implementálása különös relevanciával bír, mivel az EJEB döntései alapvetően kérelemvezéreltek, azaz az EJEB kizárólag olyan kérdésekkel foglalkozik, amely egy jogintézmény hibás vagy hiányos működése végett kerül elé.¹¹⁷

V.3. A hatékony védelem tartalmi elmei az EJEB esetjoga alapján

A hatékony védelemhez való jog tartalmi elemeinek ismertetése során elősorban az vizsgálandó az EJEB esetjogában, hogy mi vezetett az egyezményesértés megállapításához. A

¹¹⁵ BÉKÉS, 2017, 259-260.o.

¹¹⁶ Uo. 260.o.

¹¹⁷ Uo. 260-260.o.

tartalmi elemek meghatározása azonban rendkívül összetett feladat, mivel a hatékony védelemhez való jog hatóköre, tartalma folyamatosan változik néha revolucionista, néha evolucionista irányban az EJEB joggyakorlata alapján.¹¹⁸ Az alábbi fejezetben azonban kísérletet teszek a legfőbb tartalmi elemek összefoglalására.

Különbséget kell tenni egyfelől az EJEB esetjogának elemzésében aszerint, hogy a terhelt személyesen látja el saját védelmét vagy a terhelt védelmét hivatásos védő látja el. A személyes védekezéssel kapcsolatban az EJEB alapvetően két elemet szokott vizsgálni. Az egyik az ún. kommunikációs jogok érvényesülési körébe tartozik, mivel ilyenkor az EJEB a védelem eljárási cselekményen való jelenléti jogának, illetve az ügyirat megismeréséhez való jogának biztosítását vizsgálja.¹¹⁹ Ezt bizonyítja többek között az EJEB Lala kontra Hollandia ügyben hozott ítélete, amelyben a kérelmező azt állította, hogy megfosztották személyes védekezéshez való jogától. Fontos kiemelni, hogy az EJEB Constantinescu kontra Románia, valamint a Coniac kontra Románia ügyben született ítéleteiben hangsúlyozta, hogy a terhelt az utolsó szó jogán való felszólalása nem meríti ki az EJEE 6. cikkében rögzített azon jogát, hogy a tárgyaláson észrevételeket és nyilatkozatokat tehessen.¹²⁰ A másik kérdéskör, amit az EJEB részletes vizsgálat alá von az a szabadlában való védekezéshez való jog kérdése. Erre példa lehet az EJEB Brennen kontra Egyesült Királyság ügyben hozott ítélete.¹²¹

Másfelől az EJEB számos ítéletében foglalkozik a bűnügyi hatóságok oldalán felmerülő azon köteleességgel, hogy a védő számára megfelelően biztosított legyen a hatékony részvétel. Itt elsődleges vizsgálati pontként merül fel a védelemhez való jog állami hatóság általi biztosítása, valamint a terhelt és a védő közötti megfelelő konzultációs idő biztosítása a védelmi stratégia kiépítésére. Az utóbbi vizsgálati ponton belül külön elemzést érdemel a közöttük való kapcsolattartás minimumszabályainak kialakítása, valamint a védőhöz, illetve védelemhez való jog kezdő időpontjának meghatározása. Emellett vizsgálja a bíróság a védő és a terhelt közötti kommunikáció bizalmasságát és az ún. védői cselekvési szabadság kérdését is.¹²²

Az EJEB az állam felelősségét az EJEB egyrészt már az Artico-döntésben is kifejtette, de hasonló álláspontra jutott a Goddi kontra Olaszország ügyben hozott ítéletében is. A Goddi-ügy lényege abban állt, hogy a fellebbviteli tárgyaláson a terhelt meghatalmazott védője nem jelent meg és ezért a hatóság hivatalból védőt rendelt ki számára. A kirendelt védő azonban a tárgyalás során kizárólag a meghatalmazott védő által előterjesztett fellebbezés indokaira

¹¹⁸ GÁCSI, 2018, 17.o.

¹¹⁹ Uo. 18.o.

¹²⁰ Coniac kontra Románia 63. pont és Constantinescu kontra Románia 58. pont

¹²¹ Brennan kontra Egyesült Királyság (39846/98 sz. kérelem)

¹²² GÁCSI, 2018, 17-18.o.

hivatkozott és másfajta védelmi tevékenységet nem látott el. A fellebbviteli bíróság súlyosította az elsőfokú ítéletet, amelynek következtében a terhelt semmisségi panaszt nyújtott be, de panaszát elutasították.¹²³

Az EJEB kimondta, hogy a kérelmező nem részesült hatékony, illetve konkrét védelemben és a továbbiakban azt vizsgálta, hogy ilyen tényállás felróható-e az államnak. A bíróság úgy vélte, hogy egyrészt a terhelt által választott védő értesítésének hiánya hozzájárul a terhelt védelmi szintjének jelentős csorbításához. Másrészt a kirendelt védő sem rendelkezett megfelelő felkészülési idővel ahhoz, hogy megfelelően megismerje az ügy iratait, kapcsolatba lépjen a vádlottal és előkészítsen egy védőbeszédet. Ezek alapján az EJEB megállapította, hogy az államnak további pozitív intézkedéseket kellett volna tennie a hatékony védelem tényleges érvényesülése érdekében.¹²⁴

¹²³ VINCENT – KONDOROSI, 2006, 295-296.o.

¹²⁴ Uo. 295-296.o.

VI. A KIRENDALT VÉDŐ INTÉZMÉNYE

A hatékony védelem körében elengedhetetlen megemlíteni egy gyakran kutatott kérdéskört, a kirendelt védői intézményt. Fenyvesi Csaba szavaival élve „a védői jogállás szintje, elméleti és gyakorlati minősége a jogállamiság szeizmográfja is egyben”.¹²⁵ Ebből következik, hogy adott államnak a védelmet szabályozó eljárási rendelkezéseinek a minősége tükrözi a jogállamiság elvének érvényesülését is. Ez az állítás különösen igaz a kirendelt védői rendszer szabályozására és működésére.

A kirendelt és a meghatalmazott védők munkája közötti különbségek feltárása számos kutatás központi kérdését jelentette. 1996-ban készült egy rendkívül átfogó ombudsmani vizsgálat, amely többek között azt is megállapította, hogy védő kirendelése esetén védelemhez való jog számtalanszor kizárólag formálisan érvényesül. Hasonló eredményt mutatott ki Fenyvesi Csaba is az 1998-1999 között lefolytatott empirikus kutatásában, amelyben megállapította, hogy a meghatalmazott védők munkája magasabb színvonalú, mint a kirendelt védők által ellátott védelem.¹²⁶ A helyzet folyamatos megoldandó problémát jelentett a büntetőeljárásban, amire Tóth Mihály is felhívta a figyelmet. A 2007-ben megjelent írásában részletezte, hogy nem sikerült még megoldást találni a meghatalmazott és a kirendelt védők munkájának hatékonysága, intenzitása és színvonala közötti különbség kezelésére.¹²⁷

Az Artico-döntésben az EJEB világosan bemutatta, hogy a kirendelt védők eljárása esetén különösen nagy az igény a hatékony védelem biztosítására. Az EJEB számos ítéletében kifejezetten az államot tette felelőssé a hatékony védelemhez szükséges feltételek biztosításának elmaradásáért. Ide sorolható többek között az EJEB Artico-döntése, valamint a Goddi-ügyben hozott döntése. Mindkét ítéletben az EJEB hangsúlyozta, hogy az államnak kötelessége pozitív intézkedésekkel biztosítani a hatékony védelem tényleges érvényesülését. A Kamasinski-döntésben azonban az EJEB pontosította az állam felelősségének kérdéskörében tett megállapításait és kimondta, hogy az állam nem tehető felelőssé a kirendelt ügyvéd minden hiányosságáért. Az ügyvédi hivatás függetlenségéből következik, hogy a védelem kialakítása alapvetően a vádlottnak és az ügyvédjének a feladata. Az EJEB rögzítette, hogy az illetékes nemzeti hatóságok a 6. cikk 3. bekezdésének c) pontja értelmében csak akkor kötelesek

¹²⁵ FENYVESI, 2009, 6.o.

¹²⁶ SZABÓ, 2017, 144.o.

¹²⁷ TÓTH Mihály: Gondolatok egy a védelem hatékonyságának javítását célzó kísérlet kapcsán. In: NAGY Ferenc (szerk): Ad futurum memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapjának tiszteletére. Szeged, 2007, Pólay Elemér Alapítvány, 157.o.

beavatkozni, ha a kirendelt ügyvéd által a hatékony képviselet biztosításának elmulasztása nyilvánvaló, vagy erre más módon kellően felhívják a figyelmüket.¹²⁸

Ellentétben az Artico-ügyben eljáró ügyvéddel, aki már a kezdetektől fogva kijelentette, hogy egyéb elfoglaltságai miatt nem képes eljárni, a Kamasinski-ügyben eljáró kirendelt védő számos lépést tett a tárgyalást megelőzően. Kilenc alkalommal látogatta meg a terheltet a börtönben és többek között panaszt nyújtott be az előzetes letartóztatásról szóló határozat ellen. Ezek a cselekmények az EJEB álláspontja szerint nyilvánvalóan nem voltak alkalmasak arra, hogy az illetékes hatóságokat a jogi képviselet eredménytelenségére figyelmeztessék.¹²⁹

Az EJEB ítéleteiben tehát számos alkalommal hangsúlyozta, hogy a kirendelt védelem intézményét biztosítani köteles állam a kirendelt védő valamennyi mulasztásáért felelősséggel tartozik. Az eljáró hatóságok a védelem hatékonyságát a munka érdemére való tekintettel nem vizsgálhatják, de a Be. 46. § (7) bekezdése alapján a terheltnek lehetősége van indokolt esetben más védő kirendelését indítványozni. Ilyen indítvány megtételére többek között okot adhat, ha a kirendelt védő nem vette fel a kapcsolatot a terhelttel vagy többszörösen nem jelenik meg eljárási cselekményeken. Önmagában azonban a védői munka minőségével kapcsolatos kifogások nem jelentenek kellően nyomós okot az új védő kirendelésére, így a terhelt nem hivatkozhat eredményesen arra, hogy a védő nem az elképzelései szerint dolgozik. Fontos azt is kihangsúlyozni, hogy amennyiben a hatóság helyt is ad a terhelt indítványának, akkor a védő kijelölésére már az általános szabályok vonatkoznak.¹³⁰

A hatékony jelző bevezetése mellett a Be. egy másik, a védelemhez való jog érdemére is kiható, rendelkezést iktatott be. A Be. 46. § (1)-(3) bekezdése alapján a kirendelt védő kijelölési jogát az eljáró hatóság székhelye szerint illetékes ügyvédi kamarára helyezte át. A jogalkotó ezáltal megszüntette azt a problematikus helyzetet, hogy a kirendelés szükségességéről döntő hatóság látta el a védelmet ellátó ügyvéd személyének meghatározását is. A korábbi rendszer több szempontból is aggályosnak mondható és a terheltben is okkal ébreszthetett bizalmatlanságot a kirendelt védővel szemben. Az eljáró kirendelt védő kijelölésére vonatkozó szabályokat a Be, valamint az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Üttv.) tartalmazza. Az Üttv. az ügyvédekre és az ügyvédi kamarára egyaránt számos kötelezettséget fogalmaz meg. A kirendelés a Magyar Ügyvédi Kamara által kiépített és az egyes területi kamarák által üzemeltetett informatikai rendszeren keresztül történik meg, amely garantálja az elfogulatlanságot. Emellett a területi ügyvédi

¹²⁸ Kamasinski kontra Ausztria (9783/82 sz. kérelem) 65. pont

¹²⁹ Kamasinski kontra Ausztria (9783/82 sz. kérelem) 66. pont

¹³⁰ POLT - MISKOLCZI - VIDA – KARNER, 2018

kamara kötelessége a kirendelhető ügyvédek jegyzékének összeállítása, a büntetőeljárásban kirendelt védőként csak a jegyzéken szereplő ügyvéd járhat el. Az ügyvédi kamara a jegyzéket úgy köteles összeállítani, hogy abban a kirendelést igénylő feladatok ellátásához, valamint az igazságszolgáltatás működőképességéhez szükséges számú ügyvéd szerepeljen. Továbbá a jegyzék összeállításának szabályait a kamarának úgy kell megállapítania, hogy – az önkéntes jelentkezésen túlmenően – minden ügyvéd az egyenlőség elvének alkalmazásával kerüljön a jegyzékbe [Üttv. 38. § (2) és (3) bek.]. Véleményem szerint a jegyzékre való önkéntes jelentkezés lehetősége tovább erősíti a védelemhez való jog hatékony érvényesülését, mivel az önkéntes ügyvéd motivációja és felkészültsége feltehetően magasabb színvonalú lesz. A Be. jelzett módosításán keresztül láthatóvá válik, hogy az eljárási funkciók elkülönítése, valamint az elfogulatlanság elvének biztosítása a hatékony védelemhez való jog érvényesülésének egyik alapkövetelménye.¹³¹

A kirendelt védői intézmény módosítása rendkívül pozitív újításnak tekinthető, mivel a Magyar Helsinki Bizottság 2009-ben közzétett széles körű kutatása már majdnem egy évtizeddel az új büntetőeljárás törvény hatálybalépése előtt felhívta a figyelmet a kirendelt védői rendszer zavaraira. A Helsinki Bizottság a korábbi kirendelt védői rendszer működésében magát a kirendelés módját tartotta problematikusnak. Aggályosnak vélte, hogy a nyomozó hatóság a kirendeléssel egyidejűleg a védő személyét is megállapította, mivel ez a védői függetlenség sérelmének veszélyét rejti magában.¹³² Ezzel összefüggésben meg kell jegyezni, hogy az EJEB 2016 novemberében hozott ítéletében megállapította, hogy a magyar állam megsértette a Helsinki Bizottság véleménynyilvánításhoz való jogát azzal, hogy a rendőrség megtagadta a szervezet kérésére a kirendelt védők neveinek és általuk kezelt ügyek számának kiadását.¹³³ Az ügy előzményéhez tartozott, hogy a Helsinki Bizottság az ún. Védelmi Program keretében 2004 és 2007 között 40 ügyvéddel és néhány rendőrfőkapitánysággal megállapodva ügyeleti és értesítési rendszert szervezett, ami biztosította a kirendelt védők aktív részvételét a büntetőeljárásokban. A résztvevő ügyvédek továbbá a kirendelt védői díj kétszeresét kapták meg védői tevékenységük ellátásáért. Tóth Mihály minden akadály ellenére összességében a Védelmi Programot sikeresnek értékelte és írásában egy „reményt keltő modellnek” nevezte a Program által kialakított rendszert.¹³⁴

¹³¹ BÁNÁTI, 2020, 15-17.o.

¹³² BÉKÉS, 2017, 268.o.

¹³³ SZABÓ, 2017, 145.o.

¹³⁴ TÓTH, 2007, 161-162.o.

Az aggályos helyzet jogalkotói feloldása mindenképpen hatalmas előrelépésnek számít, de a kirendelt védői rendszer még mindig további fejlesztésre szorul leginkább a védői munka ellentételezésének szabályozásában. Egyrészt a kirendelt védői tevékenység óradíja messze nem éri el a piaci árat, de nagyobb problémát jelent az, hogy az ügyiratok megismerésének ideje, a rendkívül fontos személyes konzultáció a védencsel mind ellentételezés nélkül maradnak. Ez nem jelent elég ösztönző körülményt a kirendelt védők számára. Összefoglalva meglátásom szerint továbbra is szükséges lenne a díjak felülvizsgálata, valamint a díjszámítás reformja is.¹³⁵ Tuzson Bence igazságügyi miniszter 2024. szeptember 4-én részt vett a Magyar Ügyvédi Kamara elnökségi ülésén, ahol szó esett a kirendelési díjak kifizetésével kapcsolatos anomáliákról is.¹³⁶

¹³⁵ BÉKÉS, 2017, 268-269.o.

¹³⁶ Magyar Ügyvédi Kamara 74. hírlevele. https://4syag.r.sp1-brevo.net/mk/mr/sh/1t6AVsd2XFnIGFB6njtmXejIBLPxXW/rO9eRUpFdXC2#Layout_747 (letöltés ideje: 2024. 10. 02.) A dolgozat lezárása előtt megjelentek olyan hírek, miszerint a kirendelt védői díjakkal kapcsolatban törvénymódosítás várható.

VII. ÖSSZEGZÉS

A dolgozatom központi célja annak a feltárása volt, hogy az EJEK esetjoga milyen tartalommal töltötte fel a hatékony védelemhez való jogot. Ezen belül is elsősorban arra kerestem a választ, hogy kire nézve jelent új feladatot a hatékony védelemhez való jog hazai hatályos büntetőeljárás törvénybe való iktatása. A védelemhez való jog még alapelvként történő rögzítése előtt is nagy relevanciával bírt a büntetőeljárásban. A vegyes büntetőeljárás rendszer bevezetésével a terheltet már az eljárás alanyának tekintették. Mindez a terheltet mindenképpen, a büntetőeljárás valamennyi szakaszában megillető védelemhez való jog kialakulásához vezetett. A védelemhez való jog további értelmezési síkjainak, valamint azok tartalmi elemeinek kidolgozása az EJEK joggyakorlatában keresendők.

Az EJEK joggyakorlata hullámzó abban a tekintetben, hogy az EJEK 6. cikk 3. bekezdés c) pontja önállóan is értelmezhető-e és egyezményesértést eredményezhet-e vagy ehhez szükséges a tisztességes eljáráshoz való jog sérülése is. Az EJEK 2008-ban a Salduz-ügyben hozott ítélete alapján megállapította a védelemhez való jog önállóságát azáltal, hogy a védelemhez való jogot az első gyanúsított kihallgatás pillanatához kötötte. Ezt a megállapítást az EJEK tovább finomította a Dayanan-ügyben, ahol rögzítette, hogy a terheltet már az őrizetbe vétel pillanatában megilleti a védelemhez való jog intézményét. Ezt az EJEK azzal indokolta, hogy a nyomozási szakasz lényegében az eljárás későbbi kereteit alakítja ki és ezért elengedhetetlen a védelemhez való jognak a nyomozási szakaszban történő lehető legkorábbi biztosítása. Ezáltal az EJEK tágította a védelemhez való jog hatókörét, azonban ezt követően a joggyakorlat hullámzóvá vált. A Simeonovi-ügyben 2017-ben az EJEK határozottan visszatért a Salduz-döntést megelőző értelmezéshez, amely egy visszalépést jelentett a védelemhez való jog vonatkozásában.

A Be. 3. §-ához fűzött indokolásból tévesen arra a következtetésre juthatunk, hogy a hatékony védelemhez való jog beiktatása kizárólag a hivatásos védőkre nézve jelent új feladatokat és kötelezettségeket. Az EJEK ítéleteiből azonban egyértelművé válik, hogy a hatékony védelem biztosítása az államra, valamint az eljáró hatóságokra is többletkötelezettségeket ró. Az Artico-döntésben az EJEK kifejtette, hogy az eljáró hatóságok nem tesznek eleget az EJEK-ből fakadó kötelezettségüknek egy védő formális kirendelésével. Amint nyilvánvalóvá válik a hatékony védelemhez való jog sérelme vagy erre a hatóságok figyelmét megfelelően felhívták, az EJEK aktív cselekvést vár el az eljáró hatóságok oldalán a visszas helyzet megszüntetése érdekében. Ugyanakkor itt azt is meg kell említeni, hogy

Kamasinski-döntésben az EJEB rögzítette, hogy az állam nem tehető felelőssé a kirendelt védői rendszer valamennyi hiányosságáért.

Az EJEB joggyakorlatának vizsgálata során láthatóvá válik, hogy a hatékony védelemhez való jog egy rendkívül összetett fogalom, amely egyszerre mozog a nemzeti, valamint a nemzetközi jogforrások és joggyakorlat mátrixában. A védelemhez való jog továbbá számos részjogosítványt ölel fel, amelyeknek nem megfelelő színvonalon történő érvényesülése a hatékony védelemhez való jog sérüléséhez vezethet. A részjogosítványok körében véleményem szerint különösen fontos kiemelni a terhelt személyes védekezése esetén a kommunikációs jogok, valamint a szabadlábban való védekezés jogának érvényesülését. Amennyiben a terhelt a védelemhez fűződő jogát ügyvéd megbízása útján látja el, a leglényegesebb részjogosítvány a védő hatékony részvételének joga. Ez szorosan összekapcsolódik az államnak azon kötelezettségével, hogy biztosítsa a hatékony védelemhez való jog feltételeit.

Végezetül, a kirendelt védői intézménnyel kapcsolatban rögzíthető, hogy az EJEB nem teszi felelőssé az államot a rendszer valamennyi hiányosságáért, de megköveteli az alapvető működőképesség feltételeinek biztosítását. Véleményem szerint a kirendelt védői intézmény megfelelő színvonalon történő működése érdekében szükséges lenne a díjak felülvizsgálata, valamint a díjszámítás reformja.

FELHASZNÁLT IRODALOMJEGYZÉK

1. ANGYAL Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. Budapest, 1915, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T.
2. BAKA András: Irányt mutatunk, de nem avatkozunk be durván a nemzeti jogokba. In: *Fundamentum* 2000/4. 37-46.o.
3. BÁNÁTI János – KÁDÁR András Kristóf – BENCZE Mátyás: Szabadságkorlátozások. In: *Fundamentum* 2005/2. 49–64.o.
4. BÁNÁTI János: A védő kirendelésének régi-új szabályai. In: CZINE Ágnes – LUKÁCS Krisztina (szerk.): Időszerű kérdések a büntetőeljárásban. Budapest, 2020, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 11-22.o.
5. BÁNÁTI János: Védői szemmel a büntetőeljárás törvényéről. In: *Belügyi Szemle* 2018/3. 85-98.o.
6. BÁRÁNDY Péter: A hatékony védelem követelménye és a büntető eljárás jog reformja. In: *Ügyvédek Lapja*, 1996/4. 31-36.o.
7. BARTKÓ Róbert – BENCZE Krisztina: A hatékony védelemhez való jog az új Büntetőeljárás törvény tervezete tükrében. In: *Jog-Állam-Politika* 2017/2. szám, 25-37.o.
8. BÉKÉS Ádám: Hatékony védelem – túl az alapokon. In: BARABÁS Tünde, VÓKÓ György (szerk.): A bonis bona discere: Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából. Budapest, 2017, Országos Kriminológiai Intézet, 257-271.o.
9. BELOVICS Ervin - ERDEI Árpád (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata. Budapest, 2018, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó
10. BELOVICS Ervin -. Bérces Viktor (szerk): Büntető eljárás jog. Budapest, 2023, ORAC Kiadó
11. CZINE Ágnes: A strasbourgi emberi jogi bíróság esetjogának megjelenése a magyar Alkotmánybíróság határozataiban. In: *Magyar Jog* 2023/7-8. 409-415.o.
12. DUDÁS Dóra Virág: Emberi jogi kézikönyv az EJEK gyakorlata alapján. Budapest, 2021, Wolters Kluwer Hungary
13. ELEK Balázs: A favor defensionis elv megjelenési az új büntetőeljárás törvény rendes perorvoslataiban. In: *Magyar Jog* 2021/10. 573-580.o.
14. ELEK Balázs: A favor defensionis elve Finkey korában és napjainkban. In: *Erdélyi Jogélet* 2021/6. 45-55.o.

15. ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. Budapest, 2011, Elte Eötvös Kiadó
16. FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Budapest-Pécs, 2007, Dialóg Campus Kiadó
17. FENYVESI Csaba: A bűnügyi védő perjogi helyzete a magyar büntetőeljárás keretében. In: *Ügyvédek Lapja* 2009/4. 3-6.o.
18. FENYVESI Csaba: A kirendelt védői intézmény problematikája. <http://jesz.ajk.elte.hu/fenyvesi6.html> (utolsó letöltés: 2024.10.15.)
19. FINKEY Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Budapest, 1903, Politzer
20. GÁCSI Anett Erzsébet: A fegyverek egyenlősége elv összetett vizsgálata a (hatékony) védelemhez való jog és a bizonyítékok értékelése mátrixában. In: GÁL Andor – KARSAI Krisztina (szerk.) AD VALOREM Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára. Szeged, 2016, Iurisperitus Kiadó
21. GÁCSI Anett Erzsébet: A hatékony védelemhez való jog az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. In: *Magyar Rendészet* 2018/3. 11-22.o.
22. GRÁD András – WELLER Mónika: A strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve. Budapest, 2011, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó
23. HACK Péter (szerk.): Büntetőeljárás jog I. Budapest, 2024, ELTE Eötvös Kiadó
24. HERKE Csongor – FENYVESI Csaba- TREMMEL Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Budapest-Pécs, 2014, Dialóg Campus Kiadó
25. KÁDÁR András Kristóf: A tisztességes eljáráshoz és védelemhez való jog húsz éve Magyarországon. In: *Fundamentum* 2009/4. 69-87.o.
26. KIRÁLY Tibor: A védelem és a védő a büntető ügyekben. Budapest, 1962, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
27. KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. Budapest, 2000, Osiris Kiadó
28. KLEMENCICS Andrea: Az Emberi Jogok Európai Bírósága által előidézett változások a magyar jogrendszerben. In: *Pro Futuro* 2015/2. 109-122.o.
29. KOVÁCS Péter: Kisebbségvédelem az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. https://www.jakabffy.ro/magyarkisebbseg/pdf/2004_4_16.pdf (letöltés ideje: 2024. 10. 02.)
30. PLÁZAR Réka: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteinek helye és szerepe a magyar jogrendszerben. In: *Jogelméleti Szemle* 2018/4. 104-125.o.

31. POLT Péter - MISKOLCZI Barna - VIDA József - KARNER Zsanett (szerk.):
Nagykommentár a büntetőeljárás törvényéhez. Budapest, 2018, Wolters Kluwer Hungary
32. RÓTH Réka: A hatékony védelemhez való jog. In: CZINE Ágnes (szerk.): Király Tibor emlékkötet. Budapest, 2022, ORAC Kiadó, 271-285.o.
33. SONNEVEND Pál – VITTAY Melinda: A nemzetközi emberi jogi garanciák hatása a magyar alkotmányos rendben. In: CHRONOWSKI Nóra (szerk.): Szuverenitás és államiság az Európai Unióban. Budapest, 2017, ELTE Eötvös Kiadó, 251-266.o.
34. SÜLYÖK Tamás: A védelemhez való jog összehasonlító vizsgálata. In: Badó Attila: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Összehasonlító jogi tanulmányok. Budapest, 2011, Gondolat Kiadó 205-207.o.
35. SZABÓ Krisztián: Az Emberi Jogok Európai Bírósági ítélkezési gyakorlatának hatása a magyar büntetőeljárás törvényre. In: *Pro Futuro* 2017/1. 129.o.
36. TÓTH Mihály: Gondolatok egy a védelem hatékonyságának javítását célzó kísérlet kapcsán. In: NAGY Ferenc (szerk.): Ad futurum memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapjának tiszteletére. Szeged, 2007, Pólay Elemér Alapítvány, 150-162.o.
37. ÜVEGES Eszter Anna: Védő. https://ijoten.hu/szocikk/vedo#_ftn53 (utolsó letöltés ideje: 2024.10.17.)
38. VÉGH Marianna: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteinek hatása a büntetés-végrehajtási jogalkotásra.
https://www.epa.hu/02300/02363/00028/pdf/EPA02363_themis_2017_dec_101-122.pdf (letöltés ideje: 2024. 10. 02.)
39. VINCENT Berger – KONDOROSI Ferenc: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, különös tekintettel a fair eljárás követelményeire. Budapest, 2006

JOGFORRÁSOK

- Magyarország Alaptörvénye
- 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
- 2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről
- 1995. évi II. törvény a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XLIV. ülészakán, 1989. december 15-én elfogadott Második Fakultatív Jegyzőkönyve kihirdetéséről
- 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
- 1896. évi XXXIII. törvénycikk a Bünvádi Perrendtartásról
- 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet a jogszabályszerkesztésről
- 8/2013. (III.1.) AB határozat
- 4/2013. (II. 21.) AB határozat
- 17/2005. (IV. 28.) AB határozat
- 6/1998. (III. 11.) AB határozat
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája
- Az Európai Parlament és a Tanács 2016/1919/EU irányelve
- Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve

EJEB DÖNTÉSEK

- Artico kontra Olaszország (6694/74 sz. kérelem)
- Brennan v. United Kingdom (39846/98 sz. kérelem)
- Coniac kontra Románia (4941/07 sz. kérelem)
- Constantinescu kontra Románia (28871/95 sz. kérelem)
- Dayanan kontra Törökország (7377/03 sz. kérelem)
- Imbrioscia kontra Svájc ügyben (13972/88 sz. kérelem)
- Kamasinski kontra Ausztria (9783/82 sz. kérelem)
- Laska and Lika kontra Albánia (12315/04, 17605/04 sz. kérelmek)
- Mamac és mások v. Törökország (29484/95, 29487/95, 29853/96 sz. kérelmek)
- Pakelli v. Németország (8398/78 sz. kérelem)
- Pischalnikov kontra Oroszország (7025/04 sz. kérelem)
- Poitrimol kontra Franciaország (14032/88 sz. kérelem)
- Sakhnovskiy kontra Oroszország (21272/03 sz. kérelem)
- Salduz kontra Törökország (36391/02 sz. kérelem)
- Sarikaya kontra Törökország (36115/96. sz. kérelem)
- Simeonovi kontra Bulgária (21980/04 sz. kérelem)
- Turbylev kontra Oroszország (4722/09 sz. kérelem)